

dr. Karsai Dániel:

Magyar ügyek Strasbourgban 2000-2004 között¹

Bevezetés

Az európai emberi jogokat védő intézményrendszernek vitathatatlanul legfontosabb eleme az Emberi Jogok Európai Bírósága által kidolgozott esetjog. Minthogy az Európai Unió összes tagállam egyidejűleg tagja az Európa Tanácsnak is, a Strasbourgban kikristályosodott emberi jogokkal kapcsolatos követelmények – ha egyelőre közvetve is – nagy hatást gyakorolnak mind a tagállamok, mind az Unió jogára. A strasbourgi ítélkezés jelentőségét tovább növeli, hogy az Uniós Alkotmánytervezet kudarca után belátható időn belül az Unió nem fog olyan alapszerződéssel rendelkezni, amely tartalmazna alapjogi katalógust. Ezen hiányosság miatt értelemszerűen az Európai Bíróság előtt érvényesíthető alapjogi panaszok többsége is kudarcra lesz ítélve.

Az Európai Unió tagállamainak állampolgárai az őket ért alapjogi sérelmek orvoslása érdekében továbbra is Strasbourghoz kell, hogy forduljanak, ezért a strasbourgi esetjog ismeretének továbbra is nagy gyakorlati jelentősége lesz. Szakdolgozatomban a Magyarországgal kapcsolatos, 2000-2004 között döntéseket elemzem és próbálom megvilágítani azt, hogy milyen kihívások várhatnak Magyarországa az emberi jogok nemzetközi védelmének területén.

Weller Mónika és Teplán Attila 2000. szeptember 1-jéig feldolgozta az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) elé került magyar ügyeket és az azokból leszűrhető tapasztalatokat.² A Weller-Teplán féle tanulmány megjelenése óta eltelt bő négy év a Bíróság életében

¹ A tanulmány elkészítésében felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott dr. Teplán Attila, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

számos változást hozott – a magyar ügyek tekintetében is. A Magyarország ellen benyújtott panaszok száma évről-évre növekszik és egyre több a megalapozott kérelem, amelyekről a Bíróság érdemben dönt.

A Bíróság 2000. szeptember 1-je és 2004. december 31-e között pontosan a Bíróság Kamarája 100 esetben hozott ún. elfogadhatósági határozatokat (*admissibility decision*) és ítéleteket (*judgment*). Hangsúlyozandó, hogy az “elfogadhatóság” kérdésében hozott döntések száma természetesen ennél sokkal nagyobb, hiszen a kérelmek 75-80% továbbra is az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 35. Cikkében szabályozott valamely elfogadhatósági kritérium nem-teljesítése miatt elfogadhatatlannak minősül.³

Ezeket a rutin elfogadhatósági határozatokat három bíróból álló tanácsok hozzák. Minthogy ezen a módon – elvileg – csak az egyértelműen valamely formai hibában szenvedő kérelmek elutasítására van lehetőség, ezeket a döntéseket a Bíróság nem publikálja, vélelmezve, hogy az elfogadhatósági határozatokban és ítéletekben foglalt esetjogából – melyek a hivatalos lapban és az interneten bárki számára hozzáférhetők – az elutasítás indoka világos. Természetesen a panaszos az elutasításról rendkívül tömören indokolt magyar nyelvű határozatot kap.

A hét tagú Kamarák csak azokban az esetekben döntenek az elfogadhatóság kérdéséről, ha az elfogadhatatlanság nem egyértelmű, vagy a kérelmet elfogadhatóvá kell nyilvánítani. Ez a kissé nehézkes eljárási rend az elmúlt egy-két évben fokozatosan megváltozott, ugyanis a Bíróság – az egyre növekvő ügyteher miatt – mindinkább az érdemi döntés keretein belül határoz az elfogadhatóság kérdéséről is. Ez az újítás a döntési mechanizmus egyszerűsödését és felgyorsulását eredményezi, mert a vitás eljárásjogi és anyagi jogi kérdéseket a Bíróság egy határozatban válaszolja meg, illetőleg a

² Weller Mónika - Teplán Attila: Magyar ügyek Strasbourgban. In: *Acta Humana*, 2000/ 41-42. szám, 95-121. old. (A továbbiakban: Weller: 2000)

³ Az elmúlt négy évben tehát összességében kb. ezer magyar ügy zárult le Strasbourgban. (A részletes adatokat lásd a Mellékletben)

nyilvánvalóan elfogadható kérelmek érdemi eldöntése előtt nem kell egy teljességgel formális elfogadhatósági határozat megalkotására időt vesztegetni.⁴

A magyar ügyek számának drasztikus emelkedése miatt érdemes áttekinteni a 2000. szeptember 1-je után született, Magyarországgal kapcsolatos strasbourgi esetjogot. Elemzésemben főként az első nyolc évhez képest bekövetkezett változásokra fogok összpontosítani, a gyakorlat nem változott, és a Weller-Teplán tanulmányban elemzett elemeit csak utalásszerűen, összehasonlítás céljából említem. Nem céлом az elmúlt négy évben született összes döntés bemutatása, a teljesség igénye nélkül csak a valamilyen újdonságot tartalmazó döntések elemzésre szorítkozom.

Magyarország első nyolc éve a Bíróságon relatíve “békés” volt. A kérelmek száma a népességhez viszonyítva alacsony maradt – részben a nagy visszhangot kiváltó ügyek hiányának is köszönhetően –, a panaszok heterogenitása miatt nem alakult ki jellegzetesen magyar ügy. Sajnálatos módon a sikeres panaszok aránya is kicsiny volt. Ez részben a strasbourgi joganyag ismeretének hiányával, valamint azzal volt indokolható, hogy Magyarország jog- és intézményrendszere összességében megfelelt a strasbourgi követelményeknek.⁵

Az elfogadhatatlanság

A Bírósághoz beérkezett panaszt az ügyvel foglalkozó jogász először abból a szempontból vizsgálja meg, hogy nem kell-e elutasítani valamely elfogadhatósági kritérium nem-teljesítése miatt.⁶ Az akta első rövid áttanulmányozása után – mivel a kérelmezők többsége nem a formanyomtatvány kitöltésével fordul Strasbourghoz – a panaszosnak egy rövid levelet küld a Bíróság, melyben értesítik, hogy beadványát

⁴ Természetesen az, hogy egy kérelem “nyilvánvalóan elfogadható”, távolról sem jelenti azt, hogy a Bíróság érdemi döntésében meg fogja állapítani az Egyezmény megsértését, pusztán a kérelem formai megalapozottságáról van szó.

⁵ Weller: 2000, 120-121. old.

nyilvántartásba vették, illetőleg mellékelnek egy anyanyelvű tájékoztatót és egy formanyomtatványt.

A korábbi évek gyakorlatához képest az eljárási rendben történt egy apró változás, a Bíróság a tájékoztató megküldésével egyidejűleg azonnal nyilvántartásba veszi az ügyet, és nem próbálja meg “rávenni” a teljesen esélytelen panaszosokat a tájékoztató megküldésével ügyük eme korai szakaszában történő feladására. Amennyiben a panaszos egy éven belül visszaküldi a kitöltött űrlapot, a teljesen reménytelennek tűnő panasz is a három bíróból álló tanácsok valamelyike elé fog kerülni. A nyilvánvalóan alaptalan ügyeket tehát gyakorlatilag minden esetben eme tanácsok körülbelül két éven belül megszülető elutasító döntése zárja le.

Szükség esetén a Bíróság felszólítja a panaszost, hogy – amennyiben eddig nem tette – a releváns hatósági döntések másolatát csatolja a kitöltött űrlaphoz. Sajnálatos módon számos kérelmező nem küldi el az összes lényeges határozatot, vagy éppen ellenkezőleg, felesleges iratokat is nagy számban csatol.⁷ Főszabályként a kérelmezőnek kell bizonyítania az őt ért emberi jogi sérelmet, illetőleg azt, hogy a kérelem megfelel a formai követelményeknek, ezért az iratok hiánytalan csatolásának nagy jelentősége van.⁸

Egy mégoly megalapozottnak tűnő panasz is az elutasítás sorsára juthat például akkor, ha a panaszos nem juttatja el Strasbourgba a fellebbviteli bíróság döntését, mely az összes rendelkezésre álló hazai jogorvoslat kimerítésének bizonyítékául szolgálna. A Bíróság természetesen megpróbálja maximálisan szem előtt tartani a kérelmezők érdekeit is, és szükség esetén akár többször is hiánypótlásra szólít fel, de a kérelmező ismétlődő hanyagság esetén nem sok jóra számíthat.

⁶ A “rutin” elfogadhatatlansági okok jellege nem változott lényegesen, ezért átfogó elemzésüktől eltekintek, csak az újdonságok vizsgálatára szorítkozom. Részletesen lásd: Weller: 2000, 97-104.old.

⁷ Tipikusan ilyenek a különböző orvosi látletelek, újságcikkek, személyes fényképek stb.

⁸ A Bíróság csak másolatok benyújtását kéri. Teljesen felesleges eredeti dokumentumokat Strasbourgba küldeni, ugyanis az eljárás lezárultával a Bíróság azokat nem szolgáltatja vissza, és ráadásul egy idő után az aktákhoz csatolt iratokat – a helyhiány miatt – megsemmisíti, csak a döntését és az erről szóló jegyzőkönyvet archiválják véglegesen.

Az átfogó elemzést ezen a helyen mellőzve, vizsgáljuk meg, hogy milyen új elemekkel gazdagodott az elfogadhatósági kritériumokkal kapcsolatos magyar esetjog!

A joghatóság kérdése

Az egyik legnagyobb jelentőséggel bíró elfogadhatósági határozat – melynek horderejét az is mutatja, hogy a végső szót az ügyben a Nagy Kamara⁹ mondta ki – a joghatóság, azon belül is az Egyezmény területi hatályának kérdésével kapcsolatos.¹⁰ Az ügy lényege a következő volt. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság NATO bombázása során egy TV-adót ért találat következtében a panaszosok megsérültek, illetőleg rokonaik életüket veszítették. A kérelmezők az Egyezmény 2., 10. és 13. Cikkének megsértésére hivatkozva azt kérték a Bíróságtól, hogy állapítsa meg a bombázásban részt vett azon NATO tagállamok felelősségét, melyek egyidejűleg az Egyezménynek is részesei. A kérdés, melyet a Bíróságnak meg kellett válaszolnia, az volt, hogy milyen körben vonhatók felelősségre a tagállamok Strasbourgban a területükön kívül végrehajtott akcióikért.

Az Egyezmény 1. Cikke értelmében a tagállamoknak mindazon személyek számára biztosítani kell az Egyezményben található jogokat, akik az adott állam “joghatósága alá” tartoznak. A Bíróság a kérdést elemezve - az értelmezéshez segítségül hiva a nemzetközi jog szabályait is - kifejtette, hogy a joghatóság elsősorban területi jellegű fogalom. A vizsgált ügyben a panaszosok, illetve hozzátartozóik és az államok közötti kapcsolat egy ún. területen kívüli cselekmény során jött létre. A Bíróság álláspontja szerint a

⁹ A Nagy Kamara a Bíróság 17 bíróból álló, legfelsőbb szintű döntéshozatali fóruma, mely általában a legnagyobb horderjű, súlyos elvi problémákat is felvető ügyek eldöntésével foglalkozik. A Nagy Kamara döntése ellen semmilyen fellebbezésnek nincsen helye.

¹⁰ Banković és mások v. Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Spanyolország, Törökország és Anglia. (52207/99) 2001. december 12-én kelt elfogadhatósági határozat. (a továbbiakban: Banković-ügy)

területen kívüli cselekmények általában alá vannak vetve más államok joghatóságának, azokhoz a másik állam beleegyezése szükséges.¹¹

Kivételesen azonban ezek a területen kívüli cselekmények is tekinthetők az önálló joghatóság gyakorlásának. A Bíróság - utalva korábbi esetjogára - többek között ilyen esetként említette az olyan katonai akciókat, melyek során a tagállam tényleges kontrollt gyakorol egy terület felett a nemzeti területen kívül. Ebben az esetben a tagállam kötelessége az Egyezményben foglalt jogok biztosítása az elfoglalt területen függetlenül attól, hogy az ellenőrzése alá vont területen közvetlenül vagy az alárendelt közigazgatási szerveken keresztül gyakorolja a hatalmát.¹²

A Bíróság ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy az Egyezmény 1. Cikkének szövegezéséből nem következik az, hogy a tagállamok minden olyan – akár területükön kívüli – akciójukért felelősségre lennének vonhatók, amelyeknek harmadik személyekre hatásuk van. Ez ugyanis túlságosan tág értelmezése lenne ennek az 1. Cikknek, egyben céltalanná és feleslegessé tenné azt.

A Bíróság nem fogadta el a panaszosok azon érvét sem a joghatóság megállapítására, hogy csak ezen a módon kerülhető el az, hogy az Egyezmény jogvédő rendszerében vákuum alakuljon ki. A Bíróság érvelése szerint ugyanis – összehasonlítva például az észak-ciprusi helyzettel – az érintettek a tagállamok joghatóságának hiánya megállapítása esetén sem kerülnek rosszabb helyzetbe, mint azelőtt voltak az emberi jogok védelme szempontjából. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ugyanis a döntés meghozatalakor nem volt tagja az Egyezménynek, így állampolgáraitra értelemszerűen nem terjedt ki annak hatálya.¹³

A Bíróság összességében egy terület bombázását nem tekintette úgy, hogy az de facto ellenőrzést jelentene a bombázást végrehajtó államok számára

¹¹ Banković-ügy, 59-61. pont.

¹² A Bíróság ezért megállapíthatónak tartotta például Törökország felelősségét az Észak-Cipruson történt emberi jogi jogsértések miatt. Részletesen lásd: Ciprus v. Törökország, no. 25781/94, ECHR 2001.

¹³ Banković-ügy, 79-80. pont.

a bombázott terület felett, és nem tekintette olyan jogi ténynek, amelyre alapítva meg lehetne állapítani a joghatóságot. Mindezekért elfogadhatatlannak nyilvánította és érdemben nem vizsgálta a panaszosok kérelmét a tagállamok joghatóságának hiánya miatt. Más szavakkal kifejezve, a Bíróság kimondta, hogy az Egyezményt nem kell alkalmazni az egész világon a tagállamok összes cselekményére.

A Bíróság megszorítóan értelmezte ebben az ügyben a joghatóság kérdését, tehát a hasonló jellegű panaszok valószínűsíthetően szintén elfogadhatatlannak minősülnének. Ugyanakkor érdekes döntési helyzetbe kerülne a Bíróság abban az esetben, ha olyan panaszos nyújtana be kérelmet, akinek jogséremlme egy vagy több, az Egyezményben részes állam által ellenőrzött területen következett be. Álláspontom szerint például egy iraki kérelmező Magyarország ellen (is) benyújtott beadványa nem feltétlenül minősülne eleve elfogadhatatlannak a Banković-ügy logikáján haladva a joghatóság hiánya miatt, hiszen azt elég nehéz lenne vitatni, hogy az Irakot megszállva tartó szövetséges erők nem csupán bombázták az országot, hanem de facto ellenőrzést is gyakorolnak felette.

A hatékony jogorvoslatok kimerítésének kötelezettsége

A Bírósághoz fordulásnak feltétele, hogy a panaszos az összes ún. hatékony jogorvoslati lehetőséget kimerítse kérelmének benyújtása előtt. Ez különösen a rendkívüli perorvoslatok igénybevételekor merül fel kérdésként, ugyanis a büntetőeljárásról szóló 1998. évi. XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) és a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) rendkívüli jogorvoslatokat szabályozó részei gyakran változnak, és sokszor nem egyértelmű, hogy egy jogintézmény a változás nyomán érdemi jogorvoslatnak minősül-e vagy sem.

Az Alkotmánybíróság 2004. november 8-án kihirdetett határozatával¹⁴ (a továbbiakban: ABh.) megsemmisítette Pp. a felülvizsgálatot szabályozó bizonyos szakaszait. Érdeemes kicsit közelebbről megvizsgálni, hogy az alkotmánybírósági döntés nyomán változhat-e az a strasbourgi gyakorlat, amely az utóbbi időben csak nagyon szűk körben tekintette polgári perben a felülvizsgálatot hatékony jogorvoslatnak és ezért annak igénybevételét szükségesnek, mielőtt a panaszos a Bíróság fordul jogorvoslatért.

A Bíróság akkor tekint egy jogorvoslatot hatékonynak, ha alkalmas a jogsérelem orvoslására, azaz magának a sérelmezett kérdésnek a lényegével kapcsolatos, és az érintett számára igénybe vehető. Nem minősül ugyanakkor hatékonynak egy jogorvoslat, ha annak elfogadása kizárólag vagy jelentős mértékben egy adott hatóság mérlegelésén múlik.

A felülvizsgálat szabályozása számos változáson ment keresztül 1993-as bevezetése óta. Az ABh. meghozatala előtti időben – 2002. január 1-től kezdődően – a Pp. a felülvizsgálatot akkor tette lehetővé, ha az ügy érdemére kiható jogszabálysértésen túl a Legfelsőbb Bíróság (a továbbiakban: LB) jogegységi döntésétől való eltérés szándéka vagy a joggyakorlat egységének fenntartása is ezt indokolta. További követelmény volt, hogy az ügyben felmerült új, nagy elvi jelentőségű jogkérdésre vagy régebben már eldöntött elvi kérdés eltérő megítélésére tekintettel kérjék a felülvizsgálatot.¹⁵ E szűkítő szabályokon túl a Pp. kizárta a felülvizsgálat igénybevételét bizonyos speciális ügycsoportok tekintetében.¹⁶

¹⁴ 180/B/2002. AB határozat.

¹⁵ A Pp. 2002. január 1. és 2004. november 8. között hatályos 270. § (2) bekezdése:

A felülvizsgálati kérelem akkor terjeszthető elő, ha a felülvizsgálni kért határozat az ügy érdemi elbírálására kihatóan jogszabálysértő, és

a) a határozat eltér a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatától, vagy

b) felülvizsgálata a joggyakorlat egysége, továbbfejlesztése érdekében szükséges, mivel

ba) a határozattal kapcsolatban elvi jelentőségű jogkérdés merül fel, és a Legfelsőbb Bíróság a jogkérdést illetően - a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében közzétett módon - még nem hozott döntést, illetve

bb) a határozat olyan elvi jelentőségű jogkérdést dönt el, amelyre vonatkozóan a Legfelsőbb Bíróság a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében korábban eltérő tartalmú elvi határozatot tett közzé.

¹⁶ Pp. 271. §.

Mint látható, a felülvizsgálat előterjesztésére csak kivételesen volt lehetőség, ugyanis az esetek többségében nehezen volt kimutatható az „új elvi kérdés”, vagy egy régebben eldöntött kérdés újszerű megítélésének szükségessége. Az elfogadhatóságról döntő bírónak ez a szabályozás tehát széles mérlegelési lehetőséget biztosított és a sikeres felülvizsgálati kérelmek száma relatíve alacsony maradt.

Az általánosan követett strasbourgi gyakorlat ezért az volt, hogy főszabályként nem követelték meg a felülvizsgálat igénybevételét a Bírósághoz fordulás előtt. Amennyiben a panaszos mégis élt ezzel a jogorvoslati formával, és az LB érdemi vizsgálatra alkalmasnak nyilvánította a felülvizsgálati kérelmet, úgy a Bíróság is elfogadta érdemi jogorvoslatnak. Másképpen fogalmazva, a Bíróság – hasonlóan a büntetőeljárás felülvizsgálattal kapcsolatos gyakorlatához – hol hatékony, hol nem hatékony jogorvoslatnak tekintette a jogintézményt a konkrét eset függvényében. Ennek a kérdésnek különösen nagy a jelentősége a határidők számításánál, ugyanis ha valakinek érdemi vizsgálatra alkalmatlannak minősítették a felülvizsgálati kérelmét – és így az Strasbourgban is nem-hatékonynak minősült –, könnyen kicsúszhatott a hat hónapos határidőből.¹⁷

Az Alkotmánybíróság megsemmisítette a Pp. 270. §-a (2) bekezdésének „és” szövegrészét, valamint az ezt követő a., b., ba., és bb. pontokat. Az alkotmánybírósági döntés nyomán a felülvizsgálati kérelem benyújtásának feltételrendszere nagyon leegyszerűsödött, elegendő az ügy érdemére kiható jogszabálysértés állítása. Igaz ugyan, hogy formálisan továbbra is születik döntés megengedhetőségről, de a döntést meghozó bíró mérlegelési joga nagyon lecsökken. A felülvizsgálati kérelmet ugyanis nagy valószínűséggel már csak a Pp. 271. §-ában taxatívul felsorolt esetekben lehet majd ebben a szakaszban elutasítani. Az ABh. ráadásul megteremtette a jogorvoslat igénybevételének lehetőségét e döntés ellen.¹⁸ Valószínűsíthető ezért, hogy a

¹⁷ Az Egyezmény 35. Cikkének (1) bekezdése értelmében a Bírósághoz az összes hazai (hatékony!) jogorvoslati lehetőség kimerítése után számított hat hónapon belül lehet fordulni.

¹⁸ ABh. határozati rész, 2. pont.

felülvizsgálati kérelmek döntő többsége érdemi elbírására alkalmasnak fog minősülni. Más szavakkal, az alkotmánybíróvási határozat érdemi jogorvoslattá változtatta a felülvizsgálatot.

Mindezek fényében – bár a strasbourgi joggyakorlat változásait teljes bizonyossággal megjósolni nem lehet – álláspontom szerint a felülvizsgálati eljárást ajánlatos igénybe venni a Bírósághoz fordulás előtt. Amennyiben a panaszos ezt elmulasztja, azt kockáztatja, hogy beadványát – tűnjék az bármilyen megalapozottnak is egyéb szempontból – a hazai jogorvoslati lehetőségek ki nem merítése, illetőleg időelőttiség miatt érdemi vizsgálat nélkül el fogják utasítani.

Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy jelenleg nem látható előre, hogy az LB miként fogja értelmezni az „ügy érdemére kiható jogszabálysértés” fogalmát. Elképzelhető, hogy ezen a szűrőn fenn fognak akadni egyes felülvizsgálati kérelmek. A felülvizsgálat sikerében alaptalanul bízó, várakozó és ezért a jogerős döntéstől számított hat hónapos határidőt elmulasztó panaszos beadványát semmi sem mentheti meg a strasbourgi elutasítástól. A sikeres strasbourgi beadvány érdekében tehát, ha a felülvizsgálati kérelem elfogadhatóságával kapcsolatban a legkisebb aggály felmerül, érdemes a jogerős döntéstől számított hatodik hónap utolsó napján postára adni a panaszt.

A strasbourgi malmok ugyanis meglehetősen lassan örölnék,¹⁹ ezért mire a beadványt elbírálják Strasbourgban, a felülvizsgálati eljárásban is megszületik a döntés, így a panaszt nem fogja a Bíróság elutasítani a hazai jogorvoslati lehetőségek ki nem merítése miatt. Amennyiben a Bíróság mégis a felülvizsgálati eljárás lezárulta előtt hozna döntést, valószínűsíthető a beadvány érdemi vizsgálat nélküli elutasítása. Ez a helyzet azonban orvosolható: a felülvizsgálati döntés kézhezvétele után azonos tartalommal újra be lehet adni – az immár formai szempontból hibátlan – panaszt.

¹⁹ Az ügyek Strasbourgban átlagosan 2-3 év alatt zárulnak le.

A Bíróság – a később tárgyalt ún. hossz-ügyek kapcsán – egy másik potenciális hazai jogorvoslatról egyértelműen megállapította, hogy nem tekinthető hatékony jogorvoslatnak. A magyar Kormány megpróbálta a hazai jogorvoslatok ki nem merítésére hivatkozva elfogadhatatlannak nyilvánítani a polgári eljárás hosszát sérelmező kérelmeket. A Kormány álláspontja szerint a kérelmezőknek Strasbourghoz fordulás előtt ki kellett volna meríteni a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 349. §-ában²⁰ szabályozott jogorvoslati lehetőséget, mely az államigazgatási jogkörben okozott kár esetén ad lehetőséget kártérítési eljárás indítására.

A Bíróság az Erdős-ügyben²¹ elvi értelemben eldöntötte ezt a kérdést, és nem fogadta el hatékony jogorvoslatnak a Ptk. 349. §-ában található jogintézményt, a következő indokok alapján. A Strasbourgban kikristályosodott joggyakorlat szerint egy jogorvoslatot – több más kritérium mellett – akkor tekintenek hatékonyknak és ezért igénybe veendőnek, ha az a gyakorlatban elérhető – tehát ténylegesen az érintett rendelkezésére áll – és hatásos – azaz potenciálisan alkalmas a jogsérelem orvoslására.²²

A vizsgált esetben a magyar állam nem tudta bizonyítani, hogy ez a jogorvoslati forma valóban alkalmas lett volna arra, hogy orvosolja a kérelmező jogsérelmét (az eljárás ésszerűtlen elhúzódását). A magyar Kormány valójában egy olyan bírósági döntést sem tudott felmutatni, amelyben a Ptk. eme szakaszára hivatkozva az eljárás elhúzódásáért kártérítést ítélték volna meg valakinek, vagy az eljárást ezen a módon fel lehetett volna gyorsítani. A Bíróság következetesen visszautasította a Kormány eme kifogását egyéb

²⁰ Ptk. 349. § (1): “Államigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget csak akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetőleg a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette.”

(3) Ezeket a szabályokat kell alkalmazni a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre is, ha jogszabály másként nem rendelkezik.

²¹ Erdős v. Magyarország (38937/97) 2001. március 3-án kelt elfogadhatósági határozat.

²² Lásd pl. Aksoy v. Turkey. (21987/93), §§ 51-52, ECHR 1996-VI.

ügyekben is,²³ ezt a jogorvoslati formát tehát az eljárás elhúzódásával kapcsolatos ügyekben nem kell igénybe venni Strasbourghoz fordulás előtt.

A hazai hatékony jogorvoslatok kimerítésének kötelezettsége fontos momentum volt a később még részletesebben tárgyalandó Oláh-ügyben.²⁴ A panaszos férjére egy rendőr intézkedés során rálőtt, és olyan súlyos sérülést okozott, hogy az belehalt a sérüléseibe. Az ügyben büntetőeljárás indult a rendőr esetleges felelősségének tisztázása érdekében. Az eljárás végül azzal következtetéssel zárult, hogy nem állapítható meg az intézkedő rendőr felelőssége.

A Kormány észrevételeiben úgy érvelt, hogy a beadványt a hazai hatékony jogorvoslatok ki nem merítése miatt érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani. A panaszos ugyanis az akkor hatályos, a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 53. és 55. §-ai értelmében mint magánfél jogosult lett volna polgári jogi igényt érvényesíteni. Ebben az esetben érdemben tudta volna befolyásolni az büntetőeljárás menetét, bizonyítékokat csatolhatott volna be, előadhatta volna az érveit stb. A Kormány továbbá ebben az ügyben is felvetette a Ptk. 349. §-a szerinti eljárás igénybevételének szükségességét.

A Bíróság a kérdést elemezve kifejtette, hogy a hazai jogorvoslatok kimerítésének kötelezettségénél figyelembe kell venni az eset összes körülményét, valamint az emberi jogok védelmére a tagállamok által felállított eljárási mechanizmust. A Bíróság utalt továbbá arra, hogy ez a kötelezettség nem abszolút vagy automatikusan alkalmazandó. Ez – többek között – azt jelenti, hogy a Bíróság az egyes ügyekben azt vizsgálja, hogy a panaszos minden tőle ésszerűen elvárható megtett-e annak érdekében, hogy hazai fórumok előtt a sérelmére orvoslást találjon.²⁵

A Bíróság a fenti elveket a konkrét ügyre a következőképpen alkalmazta. A testület felhívta a figyelmet arra, hogy a panaszos férjének

²³ A teljesség igénye nélkül: Lévai és Nagy v. Magyarország (43657/98) 2002. március 12-én kelt elfogadhatósági határozat, Bódiné v. Magyarország (42373/98) 2002. március 12-én kelt elfogadhatósági határozat stb.

²⁴ Oláh Józsefné v. Magyarország (56558/00) 2004. szeptember 14-én kelt elfogadhatósági határozat.

²⁵ Lásd pl. Akdivar és mások v. Törökország (21893/93) § 69.

halálát két eljárásban – egy közigazgatási- és egy büntetőeljárásban – vizsgálták, és az utóbbiban bírósági döntéssel ért véget az ügy.

A Bíróság nem tulajdonított döntő jelentőséget annak, hogy a panaszos magánfélként – bár erre a jogi lehetősége meg lett volna – nem vett részt a büntetőeljárásban. Ettől függetlenül ugyanis az Egyezmény 2. Cikke alá eső ügyekben az állam az ügy felderítésére vonatkozó kötelezettsége fennáll. Az élethez való joggal kapcsolatos ügyekben az elhunyt családjának megfelelően biztosítani kell az eljárásban való részvétel lehetőségét, de az állam előbb említett kötelezettségét ez nem szünteti meg.

A Bíróság tehát nem tekintette kimerítendő jogorvoslatnak a magánfél büntetőeljárásban polgári jogi igény érvényesítésére vonatkozó lehetőségét. A magánfél jogintézményét az (új) Be. szinte hasonló tartalommal szabályozza, mint a régi büntetőeljárási kódex, így valószínűsíthető, hogy a Bíróság esetjoga ebben a tekintetben nem fog változni.

Szintén nem fogadta el a Bíróság a Kormány Ptk. 349. §-a szerinti jogorvoslati lehetőség igénybevételének kötelezettségére vonatkozó álláspontját sem. A testület elismerte, hogy a panaszos elhatározásától függő, és nem a hatóságok által kezdeményezett, államigazgatási jogkörben okozott kár miatt indított eljárás ugyan elvileg alkalmas lehet a jogellenesség megállapítására és kártalanítás megítélésére.

Ugyanakkor ez a lehetőség sem mentesíti az államot a 2. Cikk alapján terhelő kivizsgálási kötelezettség alól, minthogy a fenti eljárás nem alkalmas az állítólagos elkövetők személyének felderítésére és megbüntetésére. Emiatt a Ptk. 349. §-a szerinti eljárás hatékonynak nem tekinthető, az állam hivatalos vizsgálati eljárását „nem váltja ki”, így az ilyen típusú eljárásokban (sem) kell Strasbourghoz fordulás előtt igénybe venni.

Ugyancsak ebben az ügyben a panaszos az Egyezmény 6. és 13. Cikkeire hivatkozva azt állította, hogy nem állt rendelkezésére hatékony hazai jogorvoslat az élethez való jog sérelmének (azaz a férje halálának) orvoslására. A panaszos ugyanis nem vehetett részt másképp a férje életét kioltó rendőr –

felmentéssel végződött – büntetőperében, mint magánfél. Ezt a lehetőséget viszont nem vette igénybe, ugyanis álláspontja szerint magánfélként a büntetőeljárás menetére kevés hatása lehetett volna.

A Bíróság nyilvánvalóan megalapozatlannak (*manifestly ill-founded*) találta a panasz ezen részét. A Bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy a panaszosnak lehetősége lett volna polgári eljárást kezdeményezni a rendőrség ellen a Ptk. 349. §-a alapján. Ez az eljárás nem lett volna eleve kudarcra ítélve, ugyanis a polgári bíróság a polgári jog szabályai szerint ítélte volna meg az esetet, a polgári jog bizonyítási szabályai szerint, és nem feltétlenül jutott volna azonos eredményre a büntetőbírósággal.²⁶ Minthogy a hatóságok alapos tényfeltáró munkát végeztek, a tényállás megállapítása a polgári bíróság számára sem okozhatott volna gondot.

A Bíróság megismételte továbbá azt az álláspontját, hogy az ügyben alapos, hatékony és független vizsgálatot folytattak le, amely összhangban volt az állam az Egyezmény 2. Cikkéből folyó kivizsgálási kötelezettségével. A Bíróság mindehhez hozzáfűzte, hogy a panaszos nem kívánt magánfélként polgári jogi igényt érvényesíteni a büntetőeljárásban, sem a Ptk. 349. §-a szerinti eljárást megindítani, ezért felesleges azon spekulálni, hogy a bíróság megítélte volna-e számára a polgári jog szerinti kártérítést – ez a lehetőséget ugyanis ki sem próbálták. Összességében tehát a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a magyar jog megfelelő jogorvoslati lehetőségeket kínál a panaszosnak.

Első látásra úgy tűnik, mintha a Bíróság ellentmondásba került volna a saját korábbi esetjogával. Először is, az Erdős-ügyben Strasbourg egyértelműen úgy döntött a Ptk. 349. §-ával kapcsolatban, hogy az nem tekinthető hatékony jogorvoslatnak. Felhívom a figyelmet arra, hogy ez csak az eljárások ésszerűtlen elhúzódásával kapcsolatos sérelmekre igaz!

Más emberi jogi sérelem orvoslására elviekben a Ptk. 349. §-ában szabályozott jogorvoslati rend az Erdős-ügyben írtaktól függetlenül alkalmas

lehet, de ezt a konkrét eset összes körülményének figyelembe vételével kell eldönteni. A korábbi esetjoggal tehát nincs ellentmondás.

Felmerülhet ugyanakkor, hogy maga az Oláh-döntés ellentmondásos. A Bíróság a Kormány a hazai – közte a Ptk. 349. §-a szerinti – jogorvoslatok ki nem merítésére vonatkozó előzetes kifogását arra hivatkozva utasította el, hogy az nem tekinthető hatékonnak, és nem váltja ki még siker esetén sem a megfelelő hivatalos vizsgálatot. A Bíróság tehát az Egyezmény 2. Cikkéből fakadó „eljárásjogi” jogosultság érvényesítésére tekinti nem-hatékonnak az államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított polgári eljárást, ami teljes mértékben érthető, hiszen az igazság kiderítését és esetlegesen a bűnösök futni hagyását pénzzel nem lehet – jogi értelemben sem – megváltani. Az ilyen eljárás súlyosan ellentétes lenne a demokratikus jogállamiság lényegével.

Mi a helyzet az Egyezmény 2. Cikkének „anyagi” oldalával? Tekinthető a polgári perben megítélt kártérítés legalább jogi szempontból megfelelő reparációnak egy élet elvételéért?²⁷ A Bíróság maga hangsúlyozta, hogy a panaszos indíthatott volna polgári eljárást a rendőrség ellen, és ez a per megnyerhető – másképpen kifejezve hatékony – lett volna. Ebből viszont az a következtetés adódik, hogy a Ptk. 349. §-a szerinti eljárást igénybe kell venni, mert az ilyen ügyben megnyerhető kártérítés kompenzálhatja, orvosolhatja az élethez való jog sérelmét.

A Bíróságnak az Egyezmény 13. Cikkéhez fűződő joggyakorlata értelmében az élethez való jog megsértésével kapcsolatos ügyekben elvárás az ügy megfelelő és alapos kivizsgálásán túl a megfelelő anyagi kompenzáció nyújtása a sérelmet elszenvedettnek.²⁸ Sőt, a Bíróság azt is kimondta, hogy a

²⁶ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a polgári bíróság „bűnössé” nyilváníthatta volna a rendőrt, mindösszesen a polgári jogi felelősségét állapíthatta volna meg!

²⁷ Ismételten hangsúlyozva, hogy ez a kártérítés nem a felelősök megbüntetésének alternatívája, hanem azon túli jogi eszköz.

²⁸ Kaya v. Törökország, 1998. február 19-én kelt ítélet, Reports 1998-I, pp. 330-331, § 107.

nem vagyoni kártérítésnek az Egyezmény 2. és 3. Cikkével kapcsolatos ügyekben a hazai jogorvoslatok között kiemelt helyet kell elfoglalnia.²⁹

A fentiek viszont „megfordítva” is igazak, tehát amennyiben van olyan hazai jogorvoslat, amely megfelelő (anyagi) kompenzációt nyújthat, azt Strasbourghoz fordulás előtt ki kell meríteni.

Nincs ugyanis kétféle mérce az Egyezmény 13. (mely az emberi jogi sérelmek esetén jogosultságot biztosít a megfelelő jogorvoslatra) és 35. Cikke (mely pedig elfogadhatósági feltételként szabja a hatékony hazai jogorvoslatok kimerítését) szerinti jogorvoslatok hatékonyságát illetően. Minthogy az Oláh-ügyben a panaszos nem élt a Ptk. 349. § szerinti lehetőségével, beadványát formai ok – a hazai hatékony jogorvoslati lehetőségek kimerítésének hiánya – miatt kellett volna elutasítani, és nem mint nyilvánvalóan megalapozatlant.³⁰

A kép természetesen ennél árnyaltabb, hiszen a Bíróság azon véleményét, hogy a panaszosnak rendelkezésre állt hatékony hazai jogorvoslat, nem csak a Ptk. 349. §-a szerinti eljárás létrehozására alapozta, hanem hangsúlyozta, hogy az illetékes hatóságokra vonatkozó jogszabályok megfelelő kivizsgálási eljárási rendet hoznak létre, és a panaszos magánfélként beavatkozhatott volna a büntetőeljárás menetébe. Így tehát a panaszosnak összességében állt rendelkezésre hatékony jogorvoslat. A Bíróság ezen érvét ugyanakkor kissé gyengíti, hogy a fentebb idézett vonatkozó esetjog szerint a nem vagyoni kártérítésnek kiemelt helye van a jogorvoslati lehetőségek között.

Mindezekről függetlenül az élethez való joggal kapcsolatos ügyekben az államigazgatási jogkörben okozott kárért indítható polgári eljárás jogi minősége kissé bizonytalan. Más kifejezéssel azt is mondhatnánk, hogy hatékony is, meg nem is.

Elképzelhetőnek tartom például, hogy az Oláh-ügyhöz hasonló tényállású esetben, ha a panaszos a felmentéssel végződő büntetőper ellenére a polgári pert megnyeri és számára kártérítést ítélnék meg, a Bíróság nem fogja

²⁹ Z. és mások v. Egyesült Királyság, (29392/95), §§ 108-109, ECHR 2001-V.

³⁰ A nyilvánvaló megalapozatlanság természetesen formai elutasítási ok, de ebbe a bőrbé bújtatva a Bíróság sok esetben – miként az Oláh-ügyben is – valójában érdemi döntést hoz.

őt „áldozatnak” tekinteni, minthogy az őt ért emberi jogi sérelemért megfelelő kompenzációban részesült. A másik oldalról viszont az bizonyosra vehető, hogy polgári kártérítési eljárás igénybe nem vétele nem fogja a beadvány formai okból történő elutasítását eredményezni, ugyanis az államnak az ügy kivizsgálásra vonatkozó kötelezettsége a polgári jogi kártérítés kérdésétől függetlenül fennáll.

A hathónapos szabály

A Bírósághoz az utolsó érdemi döntés kézhezvételétől számított hat hónapon belül lehet kérelmet benyújtani. Ez a látszólag egyszerű eljárási szabály meglepően sok esetben okoz gondot még a jogi képviselővel rendelkező panaszosok számára is.

Sajnálatos módon sok esetben a panaszos tisztában van azzal, hogy mely hazai jogorvoslatokat kell kimerítenie, de hanyagságból vagy más okból hat hónapon túl nyújtja be panaszát. Ebben az esetben semmilyen eszköz nem áll rendelkezésre a formai hiba orvoslására, a panasz mindenképpen az elutasítás sorsára fog jutni, érdemi vizsgálat nélkül.

A Bíróság a korábbi gyakorlatát követve elvárja a hat hónap betartásának valamilyen bizonyítását. Erre általában továbbra is elegendő az ügyvédi iroda érkeztető bélyegzője az ítéleten, vagy a tértivevény másolata stb. Hangsúlyozni kell, hogy az ügyvédi iroda késedelme, hanyagsága főszabályként a panaszos sérelmére esik. Nem lehet arra hivatkozni, hogy a képvisellel megbízott ügyvéd csak késve értesítette a panaszost a jogerős döntés megérkezéséről, és emiatt csúszott ki a kérelmező a hat hónapból, vagy azt kérni, hogy a hat hónap számítása a tényleges tudomásszerzéstől kezdődjön.³¹

Kivételesen a Bíróság mégis elfogadhatja a tényleges tudomásszerzést, mint a hat hónap számításának kezdő időpontját. A Monory v. Magyarország

ügyben³² a panaszos jogi képviselőjét – a rendkívül összetett, Magyarországot és Romániát is érintő ügyben – Romániában a román Igazságügyi Minisztérium képviselte. A minisztérium a romániai jogerős döntést csak jelentős késedelemmel jutatta el a panaszoshoz, aki emiatt kicsúszott volna a hat hónapból. A Bíróság ebben az esetben viszont nem a képviselőhöz – a minisztériumhoz – beérkezés időpontját vette alapul a határidő kezdő időpontjaként, hanem a panaszos tényleges tudomásszerzését a döntésről.

A Bíróság ugyanis megállapította, hogy a magyar állampolgárságú panaszos ügyét Romániában kizárólagosan a román minisztérium intézte, minden irat – beleértve az idézéseket is – először ide érkezett meg, a román hatóságok a kérelmezővel semmilyen közvetlen kommunikációt nem folytattak. A panaszos továbbá minden tőle telhetőt megtett, hogy a döntést beszerezze.

A Bíróság hangsúlyozta továbbá, hogy az ügyben a minisztérium szerepe kettős: egyfelől a panaszos képviselője a Romániában zajló eljárásban, másfelől az Egyezményben részes fél hivatalos megjelenítője, a felelőssége is sokkal súlyosabb tehát. Ezek a körülmények lehetővé tették a hat hónap a panaszosra kedvezőbb számítását, de ez a döntés a strasbourgi esetjogban atipikusnak mondható, a meghatalmazott jogi képviselők mulasztása a jövőben is a kérelmező terhére fog esni.

A Bíróság a hat hónapos szabály alkalmazáskor is érvényesíti azt az elvet, hogy a panaszosnak mindenkor erőfeszítéseket kell tennie ügye hazai hatóságok előtti sikerre vitele érdekében. A *Veizer v. Magyarország* ügyben³³ a panaszos pere szünetelés eredményeként szűnt meg. A kérelmezők a szabályszerű idézés ellenére a kitűzött tárgyalási napon nem jelentek meg és ez a magatartásuk vezetett a szüneteléshez, majd a per megszűnéséhez. A

³¹ Lásd. pl. *Mázsa és Papp v. Magyarország* (60295/00) 2004. január 20-án kelt elfogadhatósági határozat (a továbbiakban: *Mázsa és Papp-ügy*).

³² *Monory v. Magyarország és Románia* (71099/01) 2004. február 17-én kelt elfogadhatósági határozat.

³³ *Veizer v. Magyarország* (60038/00) 2004. március 9-én kelt elfogadhatósági határozat.

kérelmező állítása szerint a megszűnésről csak jelentős késedelemmel szerzett tudomást és ez vezetett ahhoz, hogy a strasbourgi kérelmét is késve adta be.

A Bíróság nem fogadta el a panaszos érvelését. A strasbourgi álláspont szerint a peres eljárás szüneteléséről vagy megszűnéséről nem kell külön értesítést küldeni, ezek ugyanis a jog erejénél fogva automatikusan bekövetkező események. A panaszos a meg nem jelenéssel nagyfokú érdektelenségről tett tanúbizonyságot a saját ügyével kapcsolatban. Az ilyen hanyagságból eredő mulasztás a panaszos terhére esik, így a Bíróság a hat hónapos szabály be nem tartása miatt érdemi vizsgálat nélkül elutasította a panaszt.

Hasonló logikát követve utasította el a panaszos kérelmét a Bíróság a Paár-ügyben.³⁴ A panaszos a magyarországi peres eljárása alatt visszaköltözött Ausztráliába, a jogerős bírósági döntést oda kellett volna számára kézbesíteni. A kézbesítés nehézségekbe ütközött, ugyanis a kérelmező nem hagyta meg a jogi képviselőjének az új ausztráliai értesítési címét. A panaszos ezért nem kapta meg időben a határozatot, és így a strasbourgi hat hónapos határidőből is kicsúszott. A Bíróság az elutasító döntésében megállapította, hogy ez nem róható fel a magyar államnak, ugyanis a panaszostól annyi minimális érdeklődés elvárható lett volna az ügye iránt, hogy az értesítési címét meghagyja az ügyvédjének. Minthogy ezt elmulasztotta, a Bíróság a határozat jogi képviselőhöz való megérkezésétől számította a hat hónapos határidő kezdetét, és érdemi vizsgálat nélkül elutasította a panaszt.

Nem érdemes a Bíróság megtévesztésével próbálkozni a kézhezvétel időpontjának tekintetében (sem). A dolog erkölcsi oldalán túl azért sem ajánlatos ilyen dologba belevágni, mert a Bíróság kétség esetén szigorúan ellenőrzi a kézhezvétel időpontját. A Mázsa és Papp-ügyben a panaszos 2000. április 7-én fordult Strasbourghoz. A kérelmező állítása szerint megbízott jogi képviselője a jogerős döntést 1999. október 10-én kapta meg, tehát betartotta a hat hónapos szabályt.

³⁴ Paár v. Magyarország (40867/98) 2001. szeptember 20-án kelt elfogadhatósági határozat.

A Kormány észrevételeiben csatolta a bírósági tértivevény másolatát, mely azt bizonyította, hogy a panaszos ügyvédje már október 1-jén megkapta a döntést. A dolog pikantériája, hogy október 10-e 1999-ben vasárnapra esett, és – mint az közismert – Magyarországon még a hivatalos iratokat sem kézbesíti a posta ezen a napon. (Erre a tényre a Kormány is felhívta a Bíróság figyelmét.) A Bíróság mindezek után természetesen elfogadhatatlannak nyilvánította a panaszt.

A Balogh-ügyben³⁵ a panaszos 2000. április 28-án fordult Strasbourghoz. Állítása szerint a jogerős döntést 1999. november 28-án kapta meg, tehát betartotta a hat hónapos szabályt. A panaszos ugyanakkor nem csatolt semmilyen bizonyítékot arra nézve, hogy valóban ekkor kapta kézhez a bíróság döntését.

A Kormány viszont észrevételeiben ezúttal is csatolta a bírósági tértivevény másolatát, mely azt bizonyította, hogy a panaszos már szeptember 24-én megkapta a döntést. A Bíróság a tértivevényt döntő bizonyítékként értékelte a döntés kézhezvétele időpontjának meghatározásakor, és így a szeptember 24-ei dátumot fogadta el, ami egyúttal azt is jelentette, hogy a panaszos kicsúszott a hat hónapos határidőből, és kérelmét érdemi vizsgálat nélkül utasították el.

Az eljárás elhúzódásával kapcsolatos ügyek

Ha létezik jellegzetesen magyar ügy, akkor a jogi eljárások elhúzódásával kapcsolatos panaszok kétség kívül ilyennek tekinthetők. Az ilyen típusú ügyek száma az elmúlt években drasztikusan emelkedett és ezeken belül a Magyarország elmarasztalásával végződött ügyek aránya is rendkívül megnőtt. Az elmúlt négy évben polgári peres eljárás elhúzódásáért huszonhét, büntető-eljárás elhúzódásáért két esetben állapította meg a Bíróság az Egyezmény 6. Cikkének sérelmét. További tizennégy hossz-ügyben a Kormány

³⁵ Balogh v. Magyarország (59089/00) 2004. június 1-én kelt elfogadhatósági határozat.

békés megegyezést kötött a panaszosokkal annak érdekében, hogy a másképpen feltehetően elkerülhetetlen elmarasztalást megakadályozza.

A sikeres panaszok magas száma egyfelől azzal magyarázható, hogy magyar bíróságok rendkívül túlterheltek, jelentős ügyhátralékkal küzdenek és ezért a perek egy részét valóban nem képesek a Strasbourgban megkövetelt “ésszerű időn belül” befejezni. Másrészt talán ez az a panasz-típus, melynek benyújtása relatív egyszerűsége folytán a jogban járatlan kérelmezők számára is könnyen megoldható, hiszen elegendő – ezen a helyen kissé leegyszerűsítve a dolgokat – az ügy hosszát bebizonyítani, amely a hivatalos iratok keltezéséből egyszerűen megállapítható.

Az ilyen típusú panaszok nagy (és egyre emelkedő) száma előrevetíti, hogy Magyarország a jövőben is számolhat a hossz-ügyekben kifizetendő kártérítésekkel. Tény, hogy a Strasbourgban perelhúzódsok miatt kifizetett összeg nem mérhető össze egy bírósági infrastrukturális és eljárási reform költségeivel, de a sorozatos elmarasztalások is bizonyítják az eljárásokat felgyorsító változások szükségességét, amelyek természetesen nem csak Strasbourgban jelentkező hosszú távú haszonnal járnának.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen, az eljárás hosszát sérelmező panaszok számíthatnak sikerre a Bíróságon!

Strasbourgban az ügy ésszerű időn belül történő elintézésének vizsgálatára – minthogy a kérdés eldöntésére egy minden ügyre objektíven alkalmazható mérce nincs – egy tesztet alkalmaznak, melynek elemei a következők.

Az ügy időtartamán túl a Bíróság vizsgálja az ügy komplexitását, hiszen egy több ezer oldalas peranyag érdemi megítélése sokkal több időt igényel, mint mondjuk egy egyszerű szomszédjogi per. A Bíróság vizsgálja továbbá a felek perbeli magatartását, különösen azt, hogy a panaszos nem járult-e hozzá valamivel az eljárás elhúzódsához. Ebben a körben azt is elemzi a bíróság, hogy az eljáró hatóságok mindent megtettek-e az eljárás lehető leggyorsabb befejezése érdekében, vagy vannak olyan időszakok, amikor az ügy

indokolatlanul állt. Fontos mérlegelési szempont továbbá, hogy mi volt az eljárás tárgya, és ettől függően fűződött-e a panaszosnak különös érdeke az eljárás gyors befejezéséhez.³⁶

Általánosságban leszögezhető, hogy polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos panasszal akkor érdemes a Bírósághoz fordulni, ha az eljárás hossza az öt évet meghaladta. A Kőszegi-ügyben³⁷ és a Csepinszky-ügyben³⁸ a Bíróság majdnem öt éves időtartamokat is ésszerűnek fogadott el, ráadásul úgy, hogy a jelentős (tíz hónapos, illetőleg két és fél éves) indokolatlanul inaktív időszakok voltak az eljárásokban.

A Bíróság a fent ismertetett tesztet alkalmazva azokat az időszakokat, melyekben az ügy a panaszosnak felrőható módon nem haladt előre, az eljárás teljes időtartamából levonja. A Magyar-ügyben például az eljárás öt évig és nyolc hónapig tartott, de a panaszos magatartása miatt tizenhárom hónapon keresztül állt az ügy. A Bíróság ezért összességében nyilvánvalóan megalapozatlannak találta a kérelmet.³⁹ A Horváth-ügyben is nyilvánvalóan megalapozatlannak találta a Bíróság a panaszt a hét év és három hónapos időtartam ellenére, ugyanis a panaszosnak három év nyolchónapnyi elhúzódás felrőható volt.⁴⁰

A büntetőeljárások hosszát panaszoló sikeres kérelmekből – minthogy összesen két ilyen volt az elmúlt négy évben – általános következtetéseket nem lehet levonni arra vonatkozólag, hogy mi az a minimális hossz, amely alatt nem érdemes Strasbourghoz fordulni.⁴¹ Néhány ügy azonban nagyon tanulságos ebből a szempontból.

A Lakos-ügyben⁴² a Bíróság a majdnem nyolc évig tartó büntetőeljárást sem tekintette olyannak, amely túllépte volna az ésszerű időt. Az ügy ugyanis

³⁶ Frydlander v. Franciaország (30979/96) § 43 ECHR 2000-VII.

³⁷ Kőszegi v. Magyarország (4411/02) 2003. március 25-én kelt elfogadhatósági határozat.

³⁸ Csepinszky v. Magyarország (4411/02) 2004. szeptember 28-án kelt elfogadhatósági határozat a második panasz tekintetében.

³⁹ Magyar v. Magyarország (58893) 2004. május 4-én kelt elfogadhatósági határozat

⁴⁰ Horváth v. Magyarország (60307/00) 2004. március 23-án kelt elfogadhatósági határozat.

⁴¹ A Csanádi v. Magyarország ügyben [(55220/00) 2004. március 9-én kelt ítélet] 8 évig és 9 hónapig tartott az eljárás, míg Németh v. Magyarország ügyben [(60037/00) 2004. január 13-án kelt ítélet] 7 évig és 4 hónapig, ami nyilvánvalóan túllépi az “ésszerű időtartamot” mindkét esetben.

rendkívül bonyolult volt, az ügyészség ötezer oldalas nyomozati anyagot készített, melyben sok vádlottat, több egymással szövevényesen összefüggő bűncselekmény elkövetésével vádolt. Az ügyben a nyomozás két évig és hét hónapig tartott, de az ügy komplexitása miatt ez is elfogadható volt a Bíróság számára.⁴³

Az eljáró magyar bíróság kilencvenkét tárgyalási napot tartott, ami bizonyította, hogy megtette a szükséges erőfeszítéseket az eljárás mielőbbi befejezése érdekében. A panaszos továbbá egy törvényben kizárt felülvizsgálati kérelemmel maga is hozzájárult másfél évvel az eljárás elhúzódásához. A Bíróság a fenti szempontokat együttesen mérlegelve végül is nyilvánvalóan megalapozatlannak minősítette a kérelmet.

A Nagy-ügyben⁴⁴ a Bíróság egy szintén nyolc évig – és ráadásul mindvégig az első fokú bíróság előtt zajló – büntetőeljárást is összeegyeztethetőnek tartott az Egyezményvel. Az egyébként nem túl bonyolult csalási ügyben a panaszos szabadlábbon védekezhetett és neki felróhatóan öt évig nem lehetett megtalálni az iratok kézbesítése céljából, így számos alkalommal megidézni sem tudták a soron következő tárgyalásra. Az eljárás számos felfüggesztés után a bűncselekmény elévülése miatt szűnt meg, ami érthetővé teszi a panaszos magatartását, ugyanakkor a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az eljárás elhúzódásáról elsősorban a kérelmező tehet, ezért nyilvánvalóan alaptalannak nyilvánította kérelmét.

A Gecse és Hermán ügyben⁴⁵ egy hét és fél évig tartó büntetőeljárás sem jelentette az Egyezmény sérelmét. A szintén nem túl komplex ügyben a panaszosok sorozatosan nem jelentek meg a tárgyalásokon, két esetben rendőröknek kellett őket elővezetni. Nekik felróhatóan négy év alatt csak két tárgyalást sikerült megtartani. A Bíróság ebben az ügyben úgy ítélte meg, hogy

⁴² Lakos v. Magyarország (51751/99) 2003. március 11-én kelt elfogadhatósági határozat.

⁴³ A nyomozás időtartamának azért van nagy jelentősége, mert Strasbourgban a büntetőeljárás kezdetét attól a pillanattól számítják, amikor a vádat közlik a terhelttel. Erre Magyarországon az esetek döntő többségében még a nyomozás lezárulta előtt sor kerül.

⁴⁴ Nagy v. Magyarország (48480/99) 2003. szeptember 9-én kelt elfogadhatósági határozat.

⁴⁵ Gecse és Hermán v. Magyarország (55228/00) 2004. március 9-én kelt elfogadhatósági határozat.

az eljárás elhúzódásának elsődleges oka a panaszosok magatartása, ezért nyilvánvalóan megalapozatlannak nyilvánította ezt a kérelmet is.

A fentiekből kitűnően, az első látásra valóban túlságosan hosszú ügyek sem minden esetben sikeresek Strasbourgban. Érdekes röviden áttekinteni, hogy a Bíróság általában mit tekint a panaszosnak felróható magatartásnak, ez ugyanis talán a legjelentősebb tényező, ami egy eljárás hosszát sérelmező panaszt nyilvánvalóan megalapozatlanná tehet. A kérdés azért is jelentős, mert a Bíróság az esetleges pénzbeli kártérítésről (*just satisfaction*)⁴⁶ való döntésekor is figyelembe veszi ezt a tényezőt és adott esetben kisebb összeget ítél meg.

A panaszos terhére esnek az indokolatlan elfogultsági kifogások, ha kereseti kérelmét ok nélkül sokszor módosítja, továbbá az is, ha a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg a kitűzött tárgyaláson és távolmaradását kimenteni nem tudja.

Ebbe a körbe tartozik továbbá különböző hivatalos iratok – például ügyvédi megbízólevél – késedelmes csatolása vagy a csatolás elmulasztása. A törvényi előírásoknak nem megfelelő és ezért nyilvánvalóan bukásra ítélt (rendkívüli) jogorvoslatok benyújtása is a panaszosnak felróható időtartamot növeli, de természetesen csak abban az esetben, ha egyébként a jogerős döntéstől számított hat hónapon belül Strasbourghoz fordult a panaszos. Egy nyilvánvalóan minden törvényi alapot nélkülöző és ezért nem hatékonynak minősülő felülvizsgálati kérelem ugyanis nem szakítja meg a hathónapos határidő számítását.

A büntetőeljárásokkal kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a panaszos hallgatása – azaz a vallomástétel megtagadása – miatt bekövetkező elhúzódás nem felróható. A panaszos ebben az esetben ugyanis csak az egyik

⁴⁶ Ezt az angol kifejezést a szakirodalomban szokták az eredeti jelentéshez nyelvtanilag talán közelebb álló “jogos elégtételnek” fordítani, de álláspontom szerint a jogintézmény lényegét jobban kifejezi a kártérítés kifejezés, ezért a továbbiakban ezt használom.

alapvető terhelti jogosultsággal, a hallgatáshoz való joggal él. Eme jogának gyakorlása miatt hátrány nem érheti – Strasbourgban sem.⁴⁷

Amennyiben a Bíróság megállapítja az Egyezmény 6. Cikkének sérelmét, kártérítést is megítélhet a panaszos számára, melyet a tagállamnak kell kifizetnie. Fontos hangsúlyozni, hogy a panaszosnak ezt egyértelműen kérnie kell, mert az erre vonatkozó határozott kérelem hiányában a Bíróság ugyan megállapítja az Egyezmény megsértését, de “hivatalból” nem ítél meg kártérítést mégoly megalapozott esetben sem.⁴⁸ Ugyancsak külön kell kérvényezni a strasbourgi eljárással kapcsolatos költségek megtérítését, és a költségek felmerülését bizonyítani kell, egyébként a Bíróság hivatalból ezen a címen sem ítél meg pénzt.

A hossz-ügyekben megítélt kártérítések mértéke rendkívül heterogén képet mutat. Büntetőügyben eddig egy alkalommal – a fentebb ismertetett Németh-ügyben – került sor kártérítés megítélésére, a magyar államnak hatezer-ötszáz eurót kellett kifizetnie.

Polgári perek elhúzódását sikerrel panaszoló kérelmek esetében a skála kétezer eurótól⁴⁹ tizenkétezer euróig terjed. Ez utóbbi összeg már kirívóan magasnak számít hossz-ügyekben, a Bíróság ebben az esetben egy tizenegy éve tartó és még mindig függő ügyben úgy ítélte meg – a per tárgyára is tekintettel, mely megrokkánásáért járó kárpótlás volt, tehát az ügy gyors elintézéséhez elemi érdek fűződött –, hogy az ilyen mértékű kárpótlás megítélése sem indokolatlan.⁵⁰

Az átlagos megítélt kártérítési összeg háromezer-ötezer euró körül van. A tipizálás magyar ügyekben nagyon nehéz, ugyanis ezekben az eljárásokban szinte mindig „történik valami”, az ügyek hosszából önmagában nem lehet

⁴⁷ Lásd pl. a Németh v. Magyarország ügyet.

⁴⁸ Erre volt példa a Csanádi-ügy, amelyben a majdnem kilenc éve tartó és még mindig függő ügyben a Bíróság nem ítélhetett meg pénzt a panaszosnak az erre vonatkozó kérelem hiánya miatt. A panaszos emiatt álláspontom szerint kb. 8000-10000 eurótól esett el...

⁴⁹ Lovász v. Magyarország (62730/00) 2004. január 20-án kelt ítélet.

⁵⁰ Nyíró és Takács v. Magyarország (52724/99 és 52726/99) 2003. október 21-én kelt ítélet.

messzemenő következtetéseket levonni.⁵¹ Mint arról fentebb már volt szó, a panaszosok ugyanis nagyon gyakran maguk is hozzájárulnak perük elhúzódásához, s számos egyéb ok is közrejátszhat a lassú döntéshozatalban.

Ami általánosságban elmondható: a Bíróság súlyos ügynek tekinti a különböző okból bekövetkezett megrokkánások miatt indított kártérítési pereket⁵², mozgássérülteknek megítélhető támogatással kapcsolatos eljárásokat⁵³, vagy ha az ügy a strasbourgi döntés megszületésekor még mindig függőben van. Ugyancsak nagy fontosságot tulajdonít a Bíróság a személyállapottal, gyerekelhelyezéssel kapcsolatos eljárásoknak, valamint a munkaügyi pereknek.⁵⁴

Számos hossz-ügy ér véget a panaszos és a Kormány közötti békés megegyezéssel. A megegyezés lényege, hogy a Kormány meghatározott összegű kártalanítást fizet a panaszosnak, aki ennek fejében eláll a további strasbourgi eljárástól. Feltétlenül érdemes a panaszosoknak a békés megállapodásra törekedni, ugyanis így sokkal gyorsabban – akár két-három évvel hamarabb – jutnak a pénzükhöz, másfelől a Kormány általában magasabb kártérítési összeget kínál fel, mint amit a Bíróság később valószínűsíthetően megítélné.

A magyar ügyekben a békés megállapodásokkal véget ért ügyekben a magyar állam átlagosan hat-nyolcezer eurót fizetett ki, de a legkisebb összeg sem volt kevesebb négyezer eurónál. Nem érdemes tehát a még hosszú évekig tartó eljárásra időt és pénzt pazarolni, már csak azért sem, mert a strasbourgi malmok néha kiszámíthatatlanul örölnék, és a mégoly megalapozottnak tűnő panasz is kudarcot vallhat egy előre nem látott apróság miatt.

Az ügy érdemi döntésig való elvitelének egyetlen kézzelfogható nyeresége az, hogy a panaszos úgy érezheti, hogy ügyében a Bíróság neki adott

⁵¹ Nyolc évig tartó eljárásért pl. a Bíróság egy esetben hétezer eurót ítelt meg [Militaru v. Magyarország (55539/00) 2003. november 12-én kelt ítélet], míg a Dala v. Magyarország ügyben [(71096/01) 2004. november 5-én kelt ítélet] csak négyezer-ötszáz eurót.

⁵² Sikó v. Magyarország (53844/00) 2003. november 4-én kelt ítélet.

⁵³ Kellner v. Magyarország (73413/01) 2004. szeptember 28-án kelt ítélet.

⁵⁴ Természetesen nem lehet kizárni, hogy a Bíróság a jövőben egyéb ügytípusokat is „súlyos ügynek” fog tekinteni az eljárás elhúzódása szempontjából.

igazat. A panaszos és jogi képviselőjének feladata annak megítélése, hogy ez az erkölcsi győzelem kompenzálja-e azt, hogy a megítélt kárpótlás akár több ezer euróval kevesebb lesz a békés megegyezés során elérhető összegnél...

A tisztességes eljárás követelménye polgári jogi ügyekben

Az Egyezmény 6. Cikkéből folyó egyik legalapvetőbb jogosítvány a tisztességes eljáráshoz való fűződő jog. Magyarországot egy alkalommal marasztalták el ezen követelmény megsértéséért, az APEH Üldözötteinek Szövetsége-ügyben.⁵⁵ Az eset lényege a következő volt.

Három magánszemély létrehozta az APEH Üldözötteinek Szövetségét. (a továbbiakban: Szövetség). Az alapítók a hatályos jogszabályoknak megfelelően nemperes eljárás keretében kérték a bíróságtól a Szövetség bejegyzését. Az APEH elnöke, amikor tudomást szerzett a bejegyzési kérelemről, panasszal fordult az ügyészséghez, amiben azt állította, hogy az egyesület bejegyezni kívánt neve sértő az APEH-ra nézve. Kérte továbbá, hogy az ügyet különös figyelemmel kezeljék, valamint azt is, hogy az ügy iratait részére is küldjék meg. Az APEH elnökének fellépéséről nem értesítették a panaszosokat. Az első fokú eljárásba beavatkozott az ügyészség, azt indítványozva, hogy az egyesületet ne jegyezzék be.

A bejegyzési kérelmet elutasították, és a bírósági végzésből az APEH már azelőtt kapott egy példányt, mielőtt azt a panaszosok kézhez kapták volna.

A panaszosok megfellebbezték a döntést, de a bíróság megint elutasította a Szövetség bejegyzési kérelmét.

A panaszosok ismét jogorvoslással éltek a döntés ellen. Az immáron a Legfelsőbb Bíróság előtt folyó eljárásba beavatkozott a Legfőbb Ügyész Hivatala is, és javasolta a bejegyzési kérelem elutasítását. A Legfőbb Ügyész fellépéséről a panaszosokat nem értesítették.

⁵⁵ APEH Üldözötteinek Szövetsége és mások v. Magyarország (32367/96), 2000. október 5-én kelt ítélet.

A Legfelsőbb Bíróság is elutasította a bejegyzés iránti kérelmet, mely döntés ellen a panaszosok felülvizsgálati kérelmet nyújtottak be. A felülvizsgálati eljárásban a Legfőbb Ügyész ismét beavatkozott, javasolva a másodfokú döntés helybenhagyását.

A Legfelsőbb Bíróság a bejegyzési kérelmet elutasító határozatában kitért arra, hogy az esetleges, az alsóbb fokú bíróságok által elkövetett eljárási hibák – különösen az APEH és a Legfőbb Ügyész eljárásbeli szerepével kapcsolatban – érdemben nem befolyásolták az ügy kimenetelét. A panaszosok ugyanis a másodfokú és felülvizsgálati eljárásban már érdemi észrevételeket tehettek a fentebb említett két szerv indítványaira.

Az ügy ezen előzmények után került Strasbourgba. A panaszosok az Egyezmény 6. Cikkére hivatkozva azt állították, hogy az egyesület bejegyzési eljárása során megsértették a tisztességes eljárás követelményét.

A Bíróság először azt a kérdést vizsgálta, hogy a beadvány egyáltalán a 6. Cikk hatálya alá esik-e. Ez a Cikk ugyanis csak „polgári” ügyekre mondja ki a fair eljárás követelményét, és vitatott volt, hogy egyesület bejegyzése ilyen ügynek minősül-e.

A Bíróság utalt korábbi esetjogára, mely szerint ahhoz, hogy egy eljárásra a 6. Cikk alkalmazható legyen, a következő feltételeknek kell teljesülniük. Ezen Cikk egy valódi és komoly vitát feltételez egy olyan jog felett, amelyet a hazai jog elismer. A vita nem csak a jog létezésére, hanem hatókörére és alkalmazására is vonatkozhat. Az eljárásnak továbbá döntőnek kell lennie a jogvitában.⁵⁶

Jelen ügyben a vita tárgya egy egyesület bejegyzése volt. A Bíróság megállapította, hogy ez a „jog” nem vitatottan elismert a magyar jogban, illetőleg, hogy a vita valós és komoly volt.

A Bíróság rámutatott, hogy egy eljárás „polgári” jellegének megítélésakor nem kizárólag a nemzeti jog terminológiájára és rendszerére támaszkodik.

⁵⁶ Frydlander v. France [GC], (30979) § 27, ECHR 2000-VII.

A Bíróság álláspontja szerint az egyesülési jog önmagában a közjog területére tartozik. Másfelől az a tény, hogy a jogvita a Ptk. 77-78. §-ai körül forgott, magában szintén nem perdöntő jelentőségű. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a Bíróság nem tulajdonított nagy jelentőséget annak sem, hogy a jogvita nemperes eljárás keretében folyt, hanem a jogvita tárgyára összpontosított – azaz arra, hogy a panaszosok jogairól és kötelezettségeiről döntő jogi eljárásról volt-e szó.

A Bíróság megállapította, hogy az egyesületek kizárólag a bejegyzés révén nyerik el jogi személyiségüket – ebből következően az eljárás tárgya valójában az volt, hogy a panaszosok által alapítani kívánt egyesület jogok és kötelezettségek alanyává válhat-e. A Bíróság ezért a 6. Cikk alkalmazhatósága mellett döntött.⁵⁷

Az ügy érdemét vizsgálva a Bíróság kifejtette, hogy a fair eljárás – azon belül is a „fegyveregyenlőség” – követelménye magában foglalja azt, hogy a feleknek olyan lehetőséget kell biztosítani ügyük bemutatására, amely nem hátrányos az ellenfél lehetőségeihez képest.⁵⁸

A 6. Cikkből folyó további követelmény, hogy a feleknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy tudomást szerezzenek és észrevételt tegyenek minden bizonyítékra és becsatolt iratra még abban az esetben is, ha ezeket a független nemzeti jogszolgáltató hatóság tagja csatolta.⁵⁹

A Bíróság megállapította, hogy nem bizonyítható, hogy az APEH levele, mely jóval azelőtt érkezett a bíróságra, hogy a panaszosok benyújtották volna a bejegyzés iránti kérelmüket, érdemben befolyásolta volna az eljárás kimenetelét. Ugyanez nem mondható el azonban az ügyészi fellépésről első fokon, és az a tény is, hogy az APEH előbb kapta meg az elutasító végzést, mint a panaszosok, kétségeket támaszt az eljárás tisztességességével kapcsolatban.

⁵⁷ APEH Üldözötteinek Szövetsége-ügy, 32-36. pont.

⁵⁸ *Dombo Beheer B.V v. Hollandia*, 1993. október 27-én kelt ítélet, Series A no. 274, p. 19, § 33.

⁵⁹ *McMichael v. Egyesült Királyság*, 1995. február 24-én kelt ítélet, Series A no. 307-B, pp. 53-54, § 80.

A Bíróság azzal kapcsolatban, hogy a másodfokú eljárás során a Legfőbb Ügyész beavatkozásáról nem értesítették a panaszosokat, megállapította, hogy a fegyveregyenlőség követelményébe beletartozik, hogy a feleknek lehetőséget kell arra biztosítani, hogy maguk döntsék el, hogy egy bírósághoz eljuttatott iratra kívánnak-e észrevételt tenni és milyen tartalommal. Elfogadhatatlan az, hogy az egyik fél az eljárásban szereplő másik résztvevő tudomása nélkül nyújtson be hivatalos iratot, illetőleg, hogy erre a másik félnek ne legyen lehetősége reagálni.⁶⁰

Magyarország a fentiek alapján megsértette tehát a 6. Cikkben foglalt fair eljárás követelményét, azzal, hogy a panaszosok nem tehetek észrevételt a Legfőbb Ügyész Hivatalának beadványaira.⁶¹

Az élethez való jog

Az Egyezmény 2. Cikke biztosítja az élethez való jogot. Ez a jogosultság a demokratikus társadalmak egyik alapvető értékét testesíti meg. Az élethez való jog kiemelt fontossága indokolja, hogy az ilyen ügyeket a Bíróság a lehető legnagyobb gondossággal vizsgálja ki. Az élettől való megfosztás csak akkor tekinthető egyezménykonformnak, ha a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered, azaz a Bíróság esetjogában alkalmazott ún. szükségességi tesztet a 2. Cikkkel kapcsolatban a lehető legnagyobb szigorúsággal kell érvényesíteni.⁶²

Mindezekon túlmenően a 2. Cikkben foglaltak azt a kötelezettséget is róják az államokra, hogy hatékony hivatalos vizsgálatot folytassanak azokban az esetekben, amikor valakinek az életét erőszak oltotta ki. Abban az esetben, ha az áldozat halálát állami szervek vagy közhatalmat gyakorló személyek oltották ki, különösen fontos a felelősök elszámoltatásának biztosítása.

⁶⁰ A Bíróság végig hangsúlyozta, hogy az akkor hatályos Pp. alapján a beavatkozó ügyészt a fél jogállása illette meg az eljárásban!

⁶¹ APEH Üldözötteinek Szövetsége-ügy, 39-42. pont.

⁶² Lásd pl. McCann és mások v. Egyesült Királyság, 1995. szeptember 27-én kelt ítélet, Series A no 324, pp. 45-46, §§ 146-149.

Ezeknek a vizsgálatoknak függetlennek és hozzáférhetőnek kell lenniük az áldozat családja számára. Az ilyen eljárásokkal szemben alapvető követelmény a megfelelő gyorsaság. A vizsgálatnak alkalmasnak kell lennie annak megállapítására, hogy az alkalmazott erőszakot indokolták-e a körülmények és egyébként jogszerű volt-e.⁶³

Az élethez való joggal kapcsolatban Magyarországgal szemben egy ügy került a Bíróság elé, és ez sem érdemi határozattal, hanem a panasz elfogadhatatlanná nyilvánításával végződő elfogadhatósági határozattal zárult. Az eset a hatékony jogorvoslatok kérdéskörénél már tárgyalt Oláh-ügy volt. Az eset lényege a következő.

A panaszos roma származású férje az esti órákban betörte egy társával egy kocsit ablakát és ellopta belőle a rádiót. A közeli nagykövetség előtt posztoló rendőr észrevette az esetet és a menekülők után eredt. Minthogy a rendőri felszólításra sem álltak meg, a rendőr két figyelmeztető lövést adott le.

Mindezek után a panaszos férje és a társa elrejtöztek egy kertben, ahová a rendőr utánuk ment. A kertben rendkívül rosszak voltak a látási viszonyok az éjszakai sötét miatt. A panaszos férje tett egy hirtelen mozdulatot a rendőr felé, aki mintegy másfél méterről egy nem célzott lövést adott le rá. A lövés okozta sérülések olyan súlyosak voltak, hogy a panaszos férje a kórházba szállítás után nem sokkal elhunyt.

Az ügyben a rendőrség közigazgatási eljárás keretében vizsgálatot indított annak megállapítására, hogy a fegyverhasználat jogszerű volt-e. A vizsgálat – melybe igazságügyi fegyverszakértőt is bevontak – megállapította a fegyverhasználat jogosságát. A panaszos megfellebbezte ezt a döntést, mely jogorvoslati kérelmet végül elutasítottak.⁶⁴

Az intézkedő rendőr ellen büntetőeljárás indult emberölés vádjával. Az ügyészség az eljárást szakértők bevonásával⁶⁵ és tanúk meghallgatásával

⁶³ Lásd pl. *Hugh Jordan v. Egyesült Királyság*, (24746/94) §§ 105-109 ECHR 2001-III.

⁶⁴ Az ügyben egy második közigazgatási eljárás keretében a haláleset bekövetkeztének körülményeit vizsgálták. Ezt az eljárást azonban megszüntették arra hivatkozva, hogy a rendőr fegyverhasználatát jogszerűnek minősült és semmi orvosi műhibára utaló jel nem volt.

⁶⁵ A nyomozó hatóság igazságügyi fegyver- és orvosszakértőt vont be az ügybe.

folytatta le, sor került továbbá helyszíni szemlére is. A vizsgálat lezárultával az ügyészség vádat emelt a rendőr ellen.

A bíróság felmentő ítéletet hozott, a rendőr cselekményét önvédelemnek minősítette. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a haláleset bekövetkeztekor lehetetlen volt megállapítani, hogy a panaszos férje fel volt-e fegyverezve vagy sem. A bíróság megállapította továbbá – a szakértők véleményére alapozva –, hogy a panaszos férje a rá leadott lövés pillanatában mozgásban volt, és ezért az intézkedő rendőr joggal ítélhette a helyzetet a saját életére vagy testi épségére veszélyesnek. A bíróság mindezek alapján önvédelemnek minősítette az esetet, és bűncselekmény hiányában felmentette a vádlottat.

A panaszos mindezek után fordult Strasbourghoz, azt állítva, hogy a rendőr jogtalan és szakszerűtlen fegyverhasználata okozta a férje halálát és ez sérti az Egyezmény 2. és 3. Cikkében foglaltakat. A Bíróság a panasz elfogadhatóságának kérdésében a következőket figyelembe véve határozott.⁶⁶

Az intézkedő rendőr tíz hónapos kiképzés után kapta meg a fegyverét, és az esemény időpontjában szolgálatban volt. A Bíróság lényegében elfogadta a hazai hatóságok ténymegállapításait a fegyverhasználat jogszerűségét illetően, azaz arra az álláspontra helyezkedett, hogy az intézkedő rendőr joggal hihette, hogy az élete veszélyben forog.

A Bíróság utalt a saját korábbi esetjogára, mely szerint a közhatalmat gyakorlók fegyverhasználata jogszerűnek minősül a 2. Cikk tekintetében, ha az olyan meggyőződésen (helyzetértékelésen) alapul, mely az adott körülmények között megalapozottnak minősíthető. Ez így van abban az esetben is, ha később erről a helyzetértékelésről kiderül, hogy téves volt. Ellenkező esetben az államokon túlzott teher lenne a jogszerű erőszak-alkalmazás bizonyítására, amely megnehezítené akár mások jogainak vagy életének védelmét is.⁶⁷

A Bíróság ezért úgy ítélte meg, hogy a rendőr cselekménye – akinek a „pillanat hevében” kellett reagálnia az eseményekre – nem tekinthető

⁶⁶ A kérdést azért tárgyalom ezen a helyen, mert a Bíróság ebben az ügyben formailag az elfogadhatóság kérdéséről határozott, de valójában érdemi döntést hozott.

aránytalannak és feltétlenül szükségesnek minősíthető a saját élete megvédése céljából.

A Bíróság megállapította továbbá, hogy az ügyben az illetékes hatóságok két közigazgatási és egy büntetőeljárást folytattak le, melyek célja az események lehető legteljesebb felderítése volt. Az eljárások eredményeképpen minősítették az intézkedő rendőr fegyverhasználatát jogszerűnek. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a hazai eljárásokban szakértőket vettek igénybe és boncolásra is sor került.

A büntetőeljárás során a rendőrségtől független hatóság, azaz az ügyészség végezte a nyomozást. Az ügyben a döntő szót végezetül a bíróság mondta ki, melynek eljárása szintén rendkívül alapos volt. Igaz, hogy a bíróság *expressis verbis* nem tért ki a fegyverhasználat arányosságának kérdésére, de összességében megfelelő vizsgálatot folytatott le.

A Bíróság ezért nyilvánvalóan megalapozatlannak ítélte a panasz azon részét, mely az Egyezmény 2. Cikkének sérelmét azért állította, mert az állam elmulasztotta a kivizsgálási kötelezettség teljesítését. Mint látható, a Bíróság – amennyiben egy ügyből általános következtetéseket lehet levonni – óvakodik felülértékelni a hazai hatóságok által megállapított tényállást, minthogy összességében alkalmasnak ítéli a hazai jogorvoslati rendszert a sérelmek orvoslására.

Valószínűsíthető ezért, hogy az Egyezmény 2. Cikkének megsértése miatt nehéz lesz Magyarországot elmarasztalni azokban az esetekben, ahol az élet kioltására közhatalmat gyakorló személy eljárása során került sor. Ilyen ügyek nem is nagyon jutnak el Strasbourgig, mert ha az emberi életet kioltó személy felelőssége fennáll, azt már nagy valószínűség szerint a hazai hatóságok is meg fogják állapítani.

A kínzás és embertelen bánásmód tilalma

⁶⁷ Lásd pl. *Andronicou és Constantinou v. Ciprus* 1997. október 9-én kelt ítélet, Reports 1997-VI, § 192.

Az Egyezmény 3. Cikke az egyik legrégebb és legfontosabb emberi jogot védi, mely – a Bíróság saját megfogalmazása szerint, hasonlóan az élethez való joghoz – a demokratikus társadalom egyik alapvető értékét jelenti. Az Egyezmény abszolút módon tiltja azt, hogy bárkit kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vessenek alá. Ilyen cselekményt még különösen nehéz szituációk – mint például a terrorizmus elleni küzdelem – sem igazolhat.⁶⁸

Magyarországot eddig két ügyben marasztalták el a 3. Cikk megsértése miatt.

Az első eset a Kmetty-ügy.⁶⁹ A panaszos árusként dolgozott a Vásárcsarnokban, ahol bombariadó volt. A rendőrség kiérkezett a helyszínre és felszólította az árusokat, hogy amíg a tűzszerészek át nem vizsgálják a helyszínt, hagyják el a csarnok területét. Erre a panaszos és néhány társa nem volt hajlandó. Az intézkedő rendőr végezetül a panaszos előállítására – és mivel ennek is ellenállt – fizikai erő alkalmazása mellett döntött. Az ellenálló panaszost kivonszolták a Vásárcsarnokból, megbilincseltek és berakták egy rendőrautóba, melyben elszállították kihallgatni.

Állítása szerint mind a rendőrautóban, mind a kihallgatás során a rendőrök megverték, sőt, az egyik úgy a hasába lépett, hogy – mit szépítsük – összezsúrolta magát. A rendőrök egyébként a kihallgatás előtt orvost hívtak hozzá, mert az előállítás során az arca és a csuklója megsérült. Ennek az orvosnak nem említette, hogy megverték volna.

Miután elengedték, panaszt tett az intézkedő rendőrök ellen. Az ügyészség elrendelte a vizsgálatot, melynek során egy orvosszakértői vélemény is készült. Az orvosszakértő a következő sérüléseket állapította meg: Kmetty elvesztette három fogát, sérülések keletkeztek a csuklóján és a hasfalán. Az orvosszakértő véleménye szerint ezek a sérülések összességében nem voltak olyan súlyosak, hogy kínzásról, vagy embertelen bánásmódról lehessen beszélni. A sérülések keletkezésének okai közepes erejű tompa erőbehatások

⁶⁸ Chahal v. Egyesült Királyság, 1996. november 15-én kelt ítélet, 23 ECHR 413.

voltak, a szakértő nem zárta ki, hogy a rendőrségi akció során szenvedte el őket a panaszos.

A nyomozás során tanúkat is kihallgattak, akik azonban azt nem erősítették meg, hogy a rendőrök akár a Vásárcsarnokban, akár máshol verték vagy rugdalták volna a panaszost.

A panaszos fényképről felismert ugyanakkor két rendőrt, akik állítása szerint részt vettek a bántalmazásában, de szembesítésre nem került sor. Nem hallgatták ki továbbá a panaszost először kivizsgáló orvost sem.

Az ügyészség végül megszüntette a nyomozást, nem látta ugyanis bizonyítottnak az embertelen bánásmódot, figyelembe véve azt is, hogy a panaszos letartóztatása jogos volt, és ráadásul ellenállt a rendőri intézkedésnek. A panaszos fellebbezett a Fővárosi Főügyészségre, de fellebbezését hasonló indokolással elutasították. Az ügy ezek után került Strasbourgba, ahol a Bíróság a következőket állapította meg a 3. Cikk megsértésére alapozott panasszal kapcsolatban.

A Bíróság az Assenov-ügyben kikristályosodott gyakorlatának megfelelően előjáróban azt vizsgálta, hogy a panaszos által elszenvedett sérülések elég súlyosak voltak-e ahhoz, hogy a 3. Cikk alkalmazható legyen.⁷⁰ A testület egyértelmű álláspontja az volt, hogy az orvossal szemben a panaszos által is megerősített sérülések önmagukban elég súlyosak ahhoz, hogy embertelen bánásmódról lehessen beszélni, ezért érdemben megvizsgálta a magyar állam felelősségét.⁷¹

A legdöntőbb momentum a Bíróság számára az orvossal szembeni jelentése volt annak eldöntésére, hogy a rendőrség az embertelen bánásmód tilalmát megsértve járt-e el. A testület gyakorlatilag elfogadta a jelentésben foglaltakat, azaz megállapította, hogy nem bizonyítható, hogy a panaszos sérülései amiatt keletkeztek volna, mert a rendőrség túllépte volna a szükséges mértéket

⁶⁹ Kmetty v. Magyarország, (57967/00) 2003. december 16-án kelt ítélet.

⁷⁰ A strasbourgi esetjog szerint ugyanis az embertelen bánásmódnak el kell érnie egy bizonyos súlyosságot, hogy a 3. Cikk hatálya alá eshessen. Lásd: Assenov v. Bulgária 1998. október 28-án kelt ítélet, 93. pont. (a továbbiakban: Assenov-ügy)

⁷¹ Kmetty-ügy, 33. pont.

eljárása során. A fentebb idézett Assenov-ügyben a Bíróság ugyanis azt is kimondta, hogy az a fizikai behatás, amely az érintett saját magatartása miatt éri – pl. ellenáll a jogszerűen intézkedő rendőrnek – és azzal arányos, nem minősül embertelen bánásmódnak. Így adott esetben nagyon súlyos sérülések okozása is egyezménykonform lehet!⁷²

A Bíróság ehhez még hozzáfűzte, hogy a kihallgatott tanúk sem erősítették meg a panaszos állításait. A Bíróság tehát nem állapította meg a 3. Cikk sérelmét amiatt, hogy a rendőrök kínzásnak vagy embertelen bánásmódnak vetették volna alá a panaszost.

A Bíróság ezután megvizsgálta, hogy a magyar hatóságok eleget tettek-e az ügy megfelelő kivizsgálására vonatkozó követelménynek. Az embertelen bánásmód tilalmára vonatkozó strasbourgi esetjognak ugyanis egyik alapeleme, hogy az érintett államnak megfelelő módon ki kell vizsgálnia az ilyen panaszokat. A vizsgálat akkor minősül megfelelőnek, ha alkalmas arra, hogy azonosítsa és azonosításuk után megbüntesse a felelősöket.⁷³

A Bíróság álláspontja szerint az ügyészség vizsgálata nem elégítette ki a fenti kritériumokat. A testület felrótta a magyar hatóságoknak, hogy nem hallgatták ki érdemben azt az orvost, akit a rendőrök hívtak a panaszos sérülései ellátására. Az ő tanúvallomása ugyanis rendkívüli jelentőségű lett volna annak megítélésénél, hogy a panaszos sérülései a rendőrsre történt beszállítása előtt vagy után keletkeztek. Amennyiben utána, úgy a strasbourgi esetjog értelmében az államnak kell megfelelő magyarázatot nyújtania a sérülések keletkezésére, tehát megfordul a bizonyítási teher!⁷⁴ Az utólag beszerzett orvosszakértői vélemény erre a kérdésre nem adott – nem adhatott – választ.

A Bíróság felrótta továbbá, hogy bár a panaszos felismert két rendőrt, nem került sor szembesítésekre és így a panaszosnak nem nyílt módja arra,

⁷² Assenov-ügy, 94. pont.

⁷³ Assenov-ügy, 102. pont.

⁷⁴ Lásd pl. Ribitsch v. Ausztria, 1995. december 4-én kelt ítélet, 34. pont.

hogy tisztázza az eseményeket. Mi több, a felismert rendőröket ki sem hallgatták a nyomozás során.

Mindezen érvek alapján a megfelelő nyomozás hiánya miatt a Bíróság megállapította az Egyezmény 3. Cikkének sérelmét, és megítélt a panaszosnak 4700 euró kártérítést, valamint 1300 euró költségtérítést.

A második eset a Balogh-ügy.⁷⁵ Az ügy lényege a következő volt. A roma származású, miskolci lakos panaszost beszállították az orosházai rendőrsre kihallgatás céljából, ahol – állítása szerint – többször pofonverték illetőleg egyéb módon bántalmazták. A panaszost még aznap kiengedték a rendőrségről, aki a sérüléseit csak Miskolcra történt hazaérkezése után mutatta meg orvosnak. Az orvosi látlelet szerint – amely nem utalt precízen a sérülések keletkezésnek időpontjára – a panaszos a bal fülére közepes mértékű, maradandó egészségkárosodást szenvedett.

Az ügyben nyomozás indult a panaszos kérelme alapján a kihallgatásban résztvevő rendőrök ellen kényszervallatás és bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekmények gyanúja miatt. A nyomozás során kihallgatták az orvosi szakvélemény készítőjét, néhány szemtanút és a kihallgatásban résztvevő rendőröket is. A hivatalos orvosszakértői vélemény szerint nem lehetett kizárni, hogy a panaszos sérülései úgy keletkeztek, ahogy a panaszos állította. A szemtanúk (a panaszos társai, akiket szintén bevitték a rendőrségre) egybehangzóan állították, hogy a panaszos arca a kihallgatás után duzzadt és vörös volt.

Az orvosszakértő ugyanakkor nem volt képes egyértelműen megválaszolni azt a kérdést, hogy a panaszos halláskárosodása a kihallgatás előtt, alatt vagy után következett be. A nyomozóhivatal végezetül a bizonyítékok hiányára hivatkozva beszüntette a nyomozást.

Az Orosházi Városi Ügyészség elrendelte a nyomozás folytatását, melynek során szembesítésekre került sor a panaszos és a rendőrök között, továbbá újabb tanúkat is meghallgattak. Az ügyészség arra a következtetésre

⁷⁵ Balogh v. Magyarország (47940/99), 2004. július 20-án kelt ítélet.

jutott, hogy nem lehet minden kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a panaszos sérülései a kihallgatás során keletkeztek, ezért panaszát elutasították.

Két évvel később a panaszos kérelmére újra megnyitották a nyomozást. A nyomozás hasonló eredménnyel zárult, azaz a bizonyítékok hiánya miatt megszüntették az eljárást. A nyomozó hatóság külön felhívta a figyelmet arra, hogy a panaszos csak az események után két nappal fordult orvoshoz, ami nem tette lehetővé annak bizonyítását, hogy mikor is keletkeztek pontosan a sérülései. Az ügy ezek után került a Bíróság elé.

A Bíróság – hasonlóan a Kmetty-ügyhöz – ebben az ügyben is elég súlyosnak ítélte a panaszos sérüléseit ahhoz, hogy az eset a 3. Cikk hatálya alá essen. A Bíróság hivatkozott továbbá a fentebb már idézett esetjogára, mely szerint ha valaki sértetlenül kerül rendőri őrizetbe, de sérülten távozik, az államnak kell megfelelő magyarázattal szolgálnia a történetekre.

A Bíróság nem fogadta el magyarázatként a magyar kormány álláspontját, mely szerint a panaszost a társai verhették meg, erre ugyanis semmilyen közvetlen bizonyíték nem utalt. Ezzel kapcsolatban egyébként ki sem hallgatták a panaszos társait.

Ami rendkívül érdekes, a Bíróság nem tulajdonított döntő jelentőséget annak, hogy a panaszos csak az események után két nappal fordult orvoshoz. A Bíróság ugyanis úgy értékelte, hogy ez a késedelem jelentéktelen annak fényében, hogy a panaszos rögtön azután elment orvoshoz, amint hazaért Miskolcra. Valószínűsíthető, hogy a Bíróság „életszerűnek” tartotta, hogy valaki nem kíván egy idegen városban orvoshoz menni, hanem inkább az otthoni, ismerős környezetben veszi igénybe az egészségügyi szolgáltatást.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy az ügyben nyomozást folytattak le. Közvetlen szemtanúk hiányában a nyomozó hatóságok dolga nem volt egyszerű, és a hatóság számos nyomozati cselekményt elvégzett (kihallgatások szembesítések, orvosszakértői vélemény beszerzése).

A nyomozó hatóság ugyanakkor az alaposnak mondható nyomozó munkája ellenére sem volt képes megnyugtató magyarázatot adni arra, hogyan

is keletkeztek a panaszos sérülései. Mi több, a Bíróság megállapította, hogy a Kormány nem volt képes bebizonyítani, hogy a panaszos sérüléseit nem a rendőrség okozta. Ez viszont az Egyezmény 3. Cikkének sérelmét jelentette,⁷⁶ akárcsak a Kmetty-ügyben. Nagy különbség a két ügy között, hogy a Bíróság a Balogh-ügyben nem csak a megfelelő kivizsgálás elmaradása miatt marasztalta el Magyarországot, hanem az embertelen bánásmód tilalma „anyagi jogi” oldalának megsértése miatt is.

A két embertelen bánásmóddal kapcsolatos ügyből leszűrhető tanulságokat elemezve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a Bíróság a jelenlegi, a hatóságok által elkövetett embertelen bánásmód tilalmába ütköző cselekmények feltárására hivatott jogorvoslati rendszert összességében alkalmasnak tartja a sérelmek orvoslására.⁷⁷

A Bíróság joggyakorlatának eltorzító értelmezése lenne ugyanakkor azt állítani, hogy a hatályos magyar jogorvoslati fórum maximálisan kielégíti a strasbourgi kritériumokat. Intő jel, hogy már két esetben elmarasztalták Magyarországot a nyomozás nem megfelelő volta miatt. Az ilyen ügyeket vizsgáló hatóságok ugyanis általában megelégszenek azzal, hogy kiderítsék, fennáll-e valamely állami szerv alkalmazottjának felelőssége. Amennyiben az illetékes hatóságok erre a következtetésre jutnak, a felelősök megbüntetésére sor kerül, de ha nem – mint az a fenti ismertetett két ügyben is történt – a nyomozást megszüntetik.

Feltétlenül szükséges ezen a joggyakorlaton változtatni – akár jogszabály-módosítással is – és az eljárást addig folytatni, amíg a felelősök személyére fény nem derül, különben valószínűsíthetőek az újabb strasbourgi elmarasztalások.

Minthogy ez a nagyon szigorú „felderítési kényszer” csak az őrizet idején keletkezett sérülésekkel kapcsolatban áll fenn a strasbourgi esetjog

⁷⁶ Balogh-ügy, 50-54. pont.

⁷⁷ Kérdéses viszont, hogy ha a panaszos kezében erős bizonyítékok vannak az őt bántalmazókkal szemben, az ügy eljut-e egyáltalán Strasbourgig, hiszen ekkor – elviekben – a magyar jogorvoslati eljárás során felelősségre vonják az elkövetőket.

szerint, nem hiszem, hogy az ilyen ügyek teljes felderítése megoldhatatlan feladatot róna a nyomozó hatóságokra. Ennek már csak azért sem szabad(na) gondot okoznia, mert szabadságelvonásra, illetőleg fizikai erő alkalmazására feljogosított szerveknek kötelességük pontosan tudni, hogy az ellenőrzésük alá tartozó területeken mi történik, illetőleg tagjaik miképpen látják el feladatukat, és nem utolsó sorban tiszteletben tartják-e az emberi jogokat.

Fel kell ugyanakkor hívni a figyelmet arra, hogy a hatóságok dolgát nem kis mértékben megnehezítette a bíróság, hiszen a Balogh-ügy nyomán immár nem csak az őrizet ideje alatt történetekre kell megfelelő magyarázatot adni az állami szerveknek. Elsőre talán apróságnak tűnik, hogy a Bíróság a Balogh-ügyben nem kívánta meg a panaszostól, hogy egyből orvoshoz forduljon, hanem elegendőnek találta, hogy csak az események után két nappal, hazaérkezése után vett igénybe orvosi segítséget. Ez az apróság adott esetben súlyos következményekkel járhat az államra nézve.

Mindezek után az államnak ugyanis olyan periódusra nézve is bizonyítania kell tudnia, hogy a panaszos sérülései nem valamely közhatalmat gyakorló személynek felróhatóan, hanem más módon keletkeztek, amelyre kevés rálátása van. Abban az időintervallumban, amikor a potenciális panaszos már nincs az állami szervek fennhatósága alatt, sok minden történhet,⁷⁸ és kérdéses, hogy az állam abban a helyzetben van-e, hogy megfelelően ki tudja menteni magát abban az esetben, ha valóban nem közhatalmat gyakorló személynek felróhatóan keletkeztek a panaszos sérülései.

Ne feledjük, nem elegendő az „állam ártatlanságát” bizonyítani, hanem ezen túlmenően megfelelő magyarázattal kell szolgálni a történetekre! Nem véletlen, hogy a döntés ebben a részében csak 4-3 arányban született meg, és a magyar bíró, dr. Baka András különvéleményt fűzött a döntéshez, melyben hangot adott azon aggodalmának, hogy a Bíróság ezzel a határozatával nem nehezítette-e meg túlzottan a hatóságokra nehezédő bizonyítási terhet.

Az előzetes letartóztatás hosszával kapcsolatos ügyek

Az Egyezmény 5. Cikke garantálja a szabadsághoz és biztonsághoz való jogot. Szabadságelvonásra csak az Egyezményben meghatározott esetekben és törvényben meghatározott eljárás keretében kerülhet sor. Az 5. Cikkkel kapcsolatban Magyarország tekintetében az előzetes letartóztatás jogintézménye bizonyult problémásnak.⁷⁹

A Maglódi-ügyben⁸⁰ a panaszost 1999 júniusában letartóztatták és kihallgatták emberölés gyanúja miatt. Ezt követően a bíróság elrendelte az előzetes letartóztatását összejárás és eltűnés veszélye miatt. Az illetékes bíróság az előzetes letartóztatás jogszerűségét rendszeresen felülvizsgálta és mindig fenntartotta az eltűnés veszélyére hivatkozva. A panaszos és két társa ellen az ügyészség végül 2001 júliusában emelt vádat emberölésért.

Az ügyben eljáró büntetőbíróság az elsőfokú ítélet meghozataláig fenntartotta az előzetes letartóztatást. 2002 júliusában a panaszos – sokadik alkalommal – benyújtott egy kérelmet annak érdekében, hogy szabadlábon védekezhessen. Kérelmét arra alapozta, az ő esetében az eltűnésnek nincs reális veszélye, ugyanis gondoskodnia kell beteg szüleiéről és kiskorú gyermekéről. A panaszos hivatkozott továbbá arra, hogy öt éve együtt él az élettársával és együtt egy nagyobb felújítást is elvégeztek a lakásukon.

A bíróság elutasította, hogy érdemben döntsön a kérelem felől, mondván, az „nem tartalmaz új elemeket”. A bíróság a későbbiekben is fenntartotta az előzetes letartóztatást, egészen a 2003 júniusában megszületett első fokú ítéletig, melyben a panaszost bűnösnek találták emberölés büntetében.

A panaszos megfellebbezte a döntést. A másodfokú bíróság 2004 májusában megsemmisítette az elsőfokú ítéletet és új eljárásra utasította az

⁷⁸ Talán nem teljesen életszerűtlen az a példa, hogy a panaszos a rendőrségről való távozása után kocsmái szóváltásba keveredik és akkor verik meg.

⁷⁹ Az Egyezmény 5. Cikke (1) bekezdés c) pontja szerint jogszerű a szabadságelvonás abból a célból, hogy egy személyt bűncselekmény elkövetésének alapos gyanújával az illetékes hatóság elé állítsanak, vagy megakadályozzanak újabb bűncselekmény elkövetésében, illetőleg a szökésben.

elsőfokú bíróságot és egyben meghosszabbította a panaszos előzetes letartóztatását. A strasbourgi döntés meghozataláig az új elsőfokú döntés nem született meg és a panaszos továbbra is előzetes letartóztatásban volt.⁸¹

A panaszos az Egyezmény 5. Cikk (3) bekezdése sérelmét állította arra hivatkozva, hogy az előzetes letartóztatás hossza túlzott mértékű volt.

A Bíróság esetjogában az előzetes letartóztatás az elsőfokú döntés meghozataláig tart. Az ilyen döntést követően ugyanis a terhelt már az Egyezmény 5. Cikke (1) bekezdésének a)⁸² és nem c) pontja szerinti szabadságkorlátozás alanya.⁸³ A Bíróság tehát az első- és másodfokú döntés közötti időszakot figyelmen kívül hagyta, minthogy akkor a panaszos nem előzetesben volt. Az ilyen módon számított időszak négy év és öt hónap volt.

A Bíróság ezek után megvizsgálta az előzetes letartóztatás megalapozottságát. A testület előjáróban rámutatott, hogy az ügy elég bonyolult volt, a bizonyítékok összegyűjtése nagy nehézségeket okozott a nyomozó hatóságoknak, az ügybe bevont szakértőknek is komoly feladatot jelentett a szakvélemény elkészítése.

A Bíróság utalt korábbi esetjogára, mely szerint az előzetes letartóztatás megalapozottságát az eset összes körülményére tekintettel kell megítélni. A folytatólagos szabadságelvonás csak akkor elfogadható, ha azt olyan erős közérdek indokolja, melynek érvényesítése fontosabb – az ártatlanság vélelmére is tekintettel⁸⁴ – a személyes szabadsághoz való jog tiszteletben tartásánál.⁸⁵ A hazai hatóságoknak kell biztosítaniuk, hogy az előzetes letartóztatás időtartama ne lépje túl a feltétlenül szükséges időt.

Az előzetes letartóztatás alapvető, de nem elégséges feltétele a megalapozott⁸⁶ gyanú megléte, ez ugyanis egy bizonyos idő után már nem

⁸⁰ Maglódi v. Magyarország, (30103/02) 2004. november 9-én kelt ítélet.

⁸¹ Maglódi-ügy, 8-29.pont.

⁸² „a) törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően,”

⁸³ Lásd pl. B. v. Ausztria, 1990. március 28-án kelt ítélet, Series A. no 175, pp. 14-16, §§ 36-39.

⁸⁴ Ne felejtjük el, hogy az előzetesben lévő ártatlannak tekintendő, így szabadságelvonásnak különösen súlyos indokának kell lennie!

⁸⁵ Lásd Labita v. Olaszország [GC], (26772/95), §§ 152 et seq., ECHR 2000-IV.

⁸⁶ A régi Be. terminológiájában alapos gyanú.

elegendő indok a személyes szabadság korlátozására, ahogy nem lehet a végtelenségig hivatkozni a nyomozás érdekeire sem.

A Bíróság elismerte, hogy – az eljárás kezdeti szakaszában – tekintettel az elkövetett bűncselekményre, az összejátszás veszélye valós lehetett, és ezért az előzetes letartóztatás indokolt volt a büntetőeljárás zökkenőmentes lefolytatása céljából.

2000 áprilisától azonban a bíróságok az előzetes letartóztatást fenntartó ítéleteiben már csak az elrejtőzés veszélyére hivatkoztak. A panaszos eredménytelenül hivatkozott a családi körülményeire, a bíróságok ismételten csak az általa állítólagosan elkövetett cselekmény súlyosságára hivatkoztak, ugyanakkor adósak maradtak bármilyen elfogadható bizonyítékkal arra nézve, hogy az elrejtőzés veszélye valós.

Figyelembe véve a kirívóan hosszú fogva tartási időtartamot is, mely ráadásul még le sem zárult a strasbourgi döntés megszületésekor, a Bíróság nem találta elégségesnek a magyar bíróság érveit. A taláros testület az előzetes letartóztatás ésszerűtlenül hosszú időtartama miatt megállapította az Egyezmény 5. Cikkének sérelmét, és megítélt a panaszosnak 3000 euró kártérítést.⁸⁷

Ugyancsak Magyarország elmarasztalásával végződött az Imre Zsolt v. Magyarország ügy⁸⁸ (a továbbiakban: Imre-ügy). A panaszost 1997 júniusában kábítószerrel való visszaélés miatt letartóztatták, majd előzetes letartóztatásba helyezték. A több alkalommal meghosszabbított szabadságelvonás indokául az összejátszás veszélye szolgált, ami nem sokkal később kiegészült az elrejtőzés veszélyével.

A rendkívül bonyolult ügyben⁸⁹ az ügyészség végül 1999 januárjában emelt vádat a panaszos és két társa ellen kábítószerrel való visszaélés büntette miatt. Az elsőfokú bíróság is fenntartotta az előzetes letartóztatást azon az alapon, hogy fennáll az elrejtőzés, valamint – új elemként – az újabb

⁸⁷ Maglódi-ügy, 38-39.pont.

⁸⁸ Imre v. Magyarország, (53129/99), 2003. december 2-án kelt ítélet.

⁸⁹ Több mint 3000 oldalas iratanyag gyűlt össze és az ügynek nemzetközi vonatkozásai is voltak.

bűncselekmény elkövetésének veszélye. 2000. áprilisában a bíróság nyolc év szabadságvesztésre ítélte a panaszost, amelybe beleszámította az előzetesben töltött időt.

A másodfokú bíróság 2000 decemberében hét évre enyhítette a szabadságvesztést, többek között a bűncselekmény elkövetése óta eltelt hosszú időre is tekintettel. A panaszos letöltötte a szabadságvesztést és 2003. januárjában feltételesen szabadlábra helyezték.

A panaszos ebben az esetben is az Egyezmény 5. Cikk (3) bekezdése sérelmét állította arra hivatkozva, hogy az előzetes letartóztatás hossza túlzott mértékű volt.

A Bíróság a következőket állapította meg. A fentebb kifejtettek alapján az előzetes letartóztatás az első fokú ítéletig tart, a jelen ügyben az időtartam két év és kilenc hónap volt.

Minthogy a megalapozott gyanú egy bizonyos idő eltelte után nem elegendő az előzetes letartóztatás fenntartásának indokolására, az államnak más kényszerítő jellegű indokokat kellett volna bemutatnia. Az eljárás elején az összejátszás veszélyére hivatkozva tartottál előzetesben a panaszost, ami – tekintve, hogy egy nemzetközi kábítószer-terjesztő hálózat felszámolásával volt kapcsolatos az ügy – egyezménykonform indokát adta a szabadságelvonásnak.

Az idő múlásával azonban ez az indok veszített az erejéből, azt is figyelembe véve, hogy időközben a panaszos két tette társát is letartóztatták. Igaz ugyan, hogy a szabadságelvonás indokául az elrejtőzés veszélye is szolgált, de az állam adós maradt ennek az indoknak a megfelelő alátámasztásával.

Az utolsó időszakban az előzetes letartóztatásban tartás indoka az újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása volt. Ezt az érvet a Bíróság megfelelőnek találta, tekintettel arra, hogy a panaszos visszaeső bűnöző.

A Bíróság végezetül arra a következtetésre jutott, hogy több mint másfél évig – 1997 szeptembere és 1999 júliusa között – az előzetes letartóztatásnak nem volt megfelelő indoka. Ebben az időszakban az összejátszás veszélye

ugyanis már elhanyagolható volt, az eltűnés veszélyére pedig semmilyen kézzelfogható bizonyíték nem utalt. A Bíróság ezért elmarasztalta Magyarországot az 5. Cikk megsértéséért,⁹⁰ és megítélt a panaszosnak 3000 euró kártérítést.

Rendkívül érdekes, hogy a Bíróság érveléséből kitűnően az egy ideig jogszerűtlen szabadság elvonás ismételten jogszerűvé változott attól kezdve, hogy a bíróságok az ismételt bűnelkövetés veszélyére kezdtek hivatkozni. Ebből az következik, hogyha az eljárás kezdetétől erre az okra hivatkozással történik az előzetes fenntartása, Magyarország nagy valószínűséggel el tudta volna kerülni az elmarasztalást.

A Bíróság korábbi esetjoga szerint ugyanakkor önmagában a múltbeli bűncselekmények visszaeső bűnözők esetében sem alapozzák meg megfelelően az ismételt bűnelkövetés elkerülésére való hivatkozást, hanem a veszély konkrétságát egyéb módon igazolni kell.⁹¹ Érdekes módon tehát a Bíróság az Imre-ügyben eltért korábbi gyakorlatától, mivel elegendőnek ítélte a visszaeső bűnözésre történő utalást. A kép ugyanakkor egy kissé talán árnyaltabb, ugyanis a kábítószerrel való visszaélés bűncselekményét elkövetők ügyeiben a visszaeső bűnözés ténye a bűncselekmény jellegéből adódóan nagyobb súlyú bizonyítékát adhatja az ismételt bűnelkövetés veszélyének, mint más bűncselekmények esetében.

Ugyan még nem jutott el ítéletig, de érdemes pár szót ejteni az Osváth-ügyről.⁹² Az eset lényege a következő volt. A panaszos ellen 2001 májusában büntetőeljárást kezdeményeztek sikkasztás gyanújával, melynek során elrendelték előzetes letartóztatását. Az illetékes hatóságok 2001 decemberéig az összejárás veszélyére hivatkozva tartották fenn az előzetest.

Az előzetes letartóztatásról döntő bíróság több ízben az ügyészség indítványára döntött a meghosszabításról, ugyanakkor sem a panaszost, sem megbízott védőjét nem értesítette a döntés meghozatala előtt az ügyészi

⁹⁰ Imre-ügy, 43-48. pont.

⁹¹ Lásd pl. Muller v. France, 44. pont.

⁹² Osváth v. Magyarország (20723/02/) 2004. november 16-án kelet elfogadhatósági határozat.

indítványról. A bíróság úgy vélte, hogy ez az eljárás kielégíti a fegyveregyenlőség követelményét.

2001 novemberében a panaszos ügyvédje útján kérelmet nyújtott be szabadon bocsátásáért, de ez a kérelem sohasem jutott el az illetékes Legfelsőbb Bíróságig.

A Legfelsőbb Bíróság - a panaszos számára teljesen váratlanul – 2001 decemberében immáron nem az összejátszás, hanem az elrejtőzés veszélye miatt tartotta fenn az előzetes letartóztatást.

A panaszos végül 2002 márciusában szabadult az előzetes letartóztatásból.

Strasbourgi beadványában a panaszos az Egyezmény 5. Cikk (4) bekezdésének sérelmét állította, arra hivatkozva, hogy mivel nem értesítették az ügyész előzetes letartóztatás meghosszabbítását kezdeményező indítványairól, nem volt lehetősége érdemben védekezni, azaz kieszközölni szabadlábra helyezését. Mi több, a szabadon bocsátását indítványozó beadványa el sem jutott a Legfelsőbb Bíróságra, amely teljesen új jogalapon hosszabbította meg az előzetes letartóztatást.

A Bíróság úgy találta, hogy a panaszos beadványa súlyos kérdéseket vet fel, ezért szükséges annak érdemi vizsgálata.

Ebben az ügyben komoly a valószínűsége egy elmarasztaló ítéletnek. Azt a tényt ugyanis, hogy a panaszost nem értesítették az ügyész indítványáról, továbbá, hogy a Legfelsőbb Bíróság úgy változtatta meg az előzetes letartóztatás jogalapját, hogy nem volt ellene érdemben lehetőség védekezni, vélhetően szigorú megítélés alá fog esni Strasbourgban, a fegyveregyenlőség elvének tiszteletben tartása szempontjából.

A fentebb már elemzett Maglódi-ügyben hozott elfogadhatósági határozatban a Bíróság szintén foglalkozott az Egyezmény 5. Cikk (4) bekezdésével.⁹³

⁹³ Maglódi v. Magyarország (30103/02) 2003. november 25-én kelt elfogadhatósági határozat.

A panaszos azt is sérelmezte az Egyezmény 5. Cikk (4) bekezdésére valamint 13. Cikkére hivatkozva, hogy nem állt rendelkezésére megfelelő jogorvoslat az előzetes letartóztatás elrendelése illetve fenntartásáról szóló döntések ellen.⁹⁴

A panaszos különösen sérelmesnek találta, hogy a bíróság az egyik, az előzetes letartóztatás megszüntetését indítványozó kérelméről nem döntött érdemben, hanem csak azt vizsgálta, hogy az tartalmaz-e új elemeket a korábbi, hasonló tárgyú kérelmeihez képest. Minthogy a bíróság nem talált új elemet, formális határozat meghozatala nélkül utasította el a panaszos kérelmét.

A Bíróság nyilvánvalóan megalapozatlannak találta a beadványt ebben a részében. A Bíróság leszögezte, hogy bár a nemzeti bíróság valóban csak abból a szempontból vizsgálta a panaszos kérelmét, hogy tartalmaz-e új elemet, a későbbiekben érdemben felülvizsgálták az előzetes letartóztatás jogszerűségét, mely döntés ellen volt lehetősége fellebbezésnek, mellyel a panaszos élt is. A Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásban (is) érdemben elő lehetett adni az érveket arra nézve, hogy miért volt indokolatlan az előzetes letartóztatás további fenntartása.

A bűncselekmény minősítésének megváltoztatása

Az Egyezmény 6. Cikke biztosítja a tisztességes eljáráshoz való jogot a büntetőeljárásokra vonatkozólag (is). Magyarország ellen ebben a körben a bűncselekmény utólagos átminősítése miatt érkeztek panaszok a Bíróságra.

A Dallos-ügyben⁹⁵ a panaszost eredetileg sikkasztással vádolta meg az ügyészség. Az első fokú bíróság bűnösnek találta és egy év négyhónapnyi szabadságvesztésre ítélte. A panaszos fellebbezése folytán az ügy a másodfokú bíróság elé került, amely helybenhagyta az első fokon született ítéletet,

⁹⁴ Az ilyen típusú ügyekben az Egyezmény 5. Cikk (4) bekezdése *lex specialis*nek minősül a 13. Cikkhez képest, ezért csak az előbbi szempontjából vizsgálja a panaszt a Bíróság.

⁹⁵ Dallos v. Magyarország (29082)/95) 2001. március 1-jén kelt ítélet.

ugyanakkor az elmarasztalás alapjául szolgáló bűncselekményt átminősítette csalásra.

A másodfokú bíróság az ítélet indoklásában kifejtette, hogy az első fokú bíróság által megállapított tényállás nem a sikkasztást bűncselekménye elkövetésének megállapítását alapozta meg, hanem a csalását. A másodfokú bíróság egyébként az ítéletét – pár kisebb részletben kiegészítve – teljes egészében az első fokú bíróság ítéletére alapozva hozta meg.

A panaszos felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz, melyben kifejtette, hogy a másodfok általi újra minősítés súlyosan sértette a büntetőeljárás szabályokat. A Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta a másodfok ítéletét.

A legfőbb bírói testület kifejtette, hogy bár a bíróságok kötve vannak a vádirat tartalmához, de ez a kötöttség nem vonatkozik a bűncselekmény minősítésére. A tények, melyek megalapozták a vádlott – másodfokon már más bűncselekményért – történő elítélését, lényegüket tekintve benne voltak a vádiratban, amely kezdetektől ismert volt a vádlott előtt, így az alsóbb szintű bíróságok eljárása nem sértette a büntető-eljárás szabályait. A Legfelsőbb Bíróság a megállapított tényállás alapján anyagi jogi szempontból is helytállónak tartotta a másodfokú ítéletet.

A panaszos Strasbourghoz fordult, azt állítva, hogy a másodfokú bíróság a bűncselekményt átminősítő döntése megakadályozta őt abban, hogy az Egyezmény 6. Cikkében foglalt védelemhez való jogát megfelelően gyakorolja.

A Bíróság előljáróban utalt állandó esetjogára, mely szerint a büntetőeljárások korrektségét az eljárás egészét figyelembe véve vizsgálja.⁹⁶ Büntetőügyekben különös jelentősége van annak, hogy a vádlottat részletesen tájékoztassák az ellen felhozott vádak ténybeli és jogi alapjáról is. Ez a tájékoztatási kötelezettség kiterjed az állítólagosan elkövetett cselekmény lehetséges minősítésére is.⁹⁷

⁹⁶ *Miaillhe v. Franciaország* (no2) 1996. szeptember 26-án kelt ítélet, Reports 1996-IV, p 1338 § 43.

⁹⁷ *Pélissier and Sassi v. Franciaország* (25444/94) § 51, ECHR 1999-II.

A Dallos-ügyben a panaszost nem tájékoztatták arról, hogy a másodfokú bíróság esetleg megváltoztathatja a vád tárgyává tett bűncselekmény minősítését. A Bíróság álláspontja szerint ez egyértelműen gyengítette a sikeres védekezés esélyét. A Bíróság ugyanakkor felhívta arra a figyelmet, hogy a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárás során a maga teljességében tárgyalta az ügyet, és ítéletében mind az eljárásjogi, mind az anyagi jogi szempontokat figyelembe véve hozta meg a döntését. A Legfelsőbb Bíróság előtt a panaszos védőjének lehetősége volt előadni jogi álláspontját az ügy minden részletével kapcsolatban, így természetesen érvelhetett védelem ártatlansága mellett a csalás büntettségére vonatkozólag is. A Legfelsőbb Bíróságnak továbbá megvolt a lehetősége arra, hogy felmentse a vádlottat. A legfőbb bírói testület azonban az előtte fekvő bizonyítékok alapján bűnösnek találta a panaszost csalás büntettségében.

A Bíróság összességében ezért arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Legfelsőbb Bíróság eljárása – melynek során a panaszosnak lehetősége volt az újraminősített cselekménnyel kapcsolatban is előadnia védekezését – orvosolta az alsóbb szintű bíróságok eljárási hibáit. A Bíróság tehát nem állapította meg az Egyezmény megsértését.⁹⁸

Az átminősítéssel kapcsolatos másik ügyben a Bíróság már nem is ítélettel döntött, hanem elfogadhatósági határozattal.⁹⁹ A másodfokon eljáró bíróság ebben az ügyben is átminősítette a bűncselekményt.¹⁰⁰ A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárás során a Dallos-ügyben ismertetett elvek alapján a vádirathoz kötöttségbe nem értette bele a bűncselekmény minősítését is, és az ügy eljárásjogi és anyagi jogi aspektusainak vizsgálata után hatályában fenntartotta a másodfokú ítéletet.

Az ügy Strasbourgban nem is jutott el „érdemi” döntésig, ugyanis a Bíróság – utalva a Dallos-ügyre – a felülvizsgálati eljárást olyannak tekintette, amely orvosolta az alsóbb fokú bíróságok hibáit. Mindezért a strasbourgi

⁹⁸ Dallos-ügy: 48-53. pont.

⁹⁹ Lakatos v. Magyarország, (43659/98) 2001. szeptember 20-án kelt elfogadhatósági határozat

álláspont szerint a panaszos 6. Cikk szerinti, védelemhez való joga nem sérült, azaz a panasza nyilvánvalóan megalapozatlan volt.¹⁰¹

Mint látható, a bűncselekmények átminősítésére hivatkozó panaszok nem sok jóra számíthatnak Strasbourgban, ha van legalább egy érdemnek minősülő jogorvoslati fórum, amely az átminősítés után tárgyalja az ügyet. A magyar jogalkalmazás és jogalkotás számára ugyanakkor legalábbis elgondolkodtató lehet, hogy a Bíróság egyértelműen jogsértőnek találta a másodfokú bíróságok előzetes értesítés nélküli, csupán az ítéletben megjelenő átminősítő gyakorlatát. Ennek – a strasbourgi elmarasztalás a gyakorlat tükrében nem túl reális veszélyén kívül – akkor lehet különösen nagy jelentősége, ha a felülvizsgálati eljárás során a bíróság az átminősített vád alól felmenti a vádlottat. Ebben az esetben ugyanis – elvileg – a vádlott már a másodfokon is felmentést érhetett volna el, ha az esetleges átminősítésről idejében értesül és azzal kapcsolatban előterjesztheti védekezését.

Az Egyezmény 8. Cikke - gyermekelhelyezés

Az Egyezmény 8. Cikke garantálja a magán- és családi élethez való jogot, melynek számos aspektusa van. Magyarországgal kapcsolatban eddig nem sok érdemi ügy érkezett a Bíróságra a 8. Cikk megsértése miatt, a kisszámú panasz többsége családjogi vitákkal kapcsolatos, melyek közül egynek bemutatása tanulságos lehet.

A Vámosi-ügyben¹⁰² az eljárás tárgya gyermekelhelyezés, illetve felügyelet volt. Az ügy lényege vázlatosan a következő.

A válás kimondása után a bíróság a panaszosnak (az apának) ítélte a gyermek felügyeleti jogát, az anya felügyeleti jog megváltoztatására vonatkozó kérelmét elutasították az illetékes hatóságok.

¹⁰⁰ Halált okozó testi sértésről különös kegyetlenséggel elkövetett testi sértésre és - elkülönítve - emberölésre.

¹⁰¹ Természetesen a Bíróság ebben az ügyben (is) bár pro forma „eljárásjogi” szempontból hozott elfogadhatatlansági határozatot, valójában formai ruhába bújtatott érdemi döntésről van szó.

¹⁰² Vámosi v. Magyarország (71657/01) 2004. március 23-án kelt elfogadhatósági határozat.

Egy látogatás után az anyja nem adta vissza a gyermeket a panaszosnak, bírói felszólítás ellenére sem. A panaszos megpróbálta rendőri segítség igénybevételével végrehajtani a határozatot, de mivel a gyermek ellenállt, elállt az elvitelétől.

A panaszos többször megpróbálta rendőri segítséggel visszavenni, de nem járt sikerrel. A hatóságok mindeközben bírság (többször megismételt) kiszabásával is megpróbálták jobb belátásra bírni az anyát, sikertelenül.

Az anya ismételt felügyeleti jog megváltoztatásra irányuló keresetének a bíróság végül helyt adott. A panaszos a megváltozott helyzetben ismételten sérelmezte a láthatási jogainak jogellenes korlátozását.

A Legfelsőbb Bíróság végül elutasította a panaszos felügyeleti joggal kapcsolatos felülvizsgálati kérelmét, azzal az indokkal, hogy a gyermek időközben elhidegült az apjától, ezért az az érdeke, hogy az anyjánál legyen.

A panaszos az anya ellen büntetőeljárást is kezdeményezett kiskorú elhelyezésének jogtalan megváltoztatása, valamint kiskorú veszélyeztetése miatt. A csak évek múlva megszületett jogerős döntés ugyan bűnösnek találta az anyát, de azt is megállapította, hogy a gyermeknek szoros kapcsolata van az anyjával, ezért a büntetőeljárás megkezdésekor érdekei „nem megállapíthatóak”.

A panaszos mindezek után fordult Strasbourghoz, az állítva, hogy az Egyezmény 8. Cikkében foglalt jogai sérültek azáltal, hogy a magyar hatóságok nem tettek meg mindent a gyermek számára történő visszaszerzéséért és ez vezetett az elhidegüléséhez és ahhoz, hogy a felügyeleti jogot végül az anyának ítélték meg.

A Bíróság előjáróban kifejtette, hogy azokban az esetekben, ha az ügy tárgya a szülők közötti vita a gyermek elhelyezéséről, a Bíróság feladata az, hogy megvizsgálja, hogy a hatóságok az Egyezménynek megfelelően éltek-e az ilyen ügyekben rendelkezésükre álló mérlegelési jogukkal.¹⁰³ A Bíróság leszögezte továbbá, hogy az államnak kötelessége konkrét lépésekkel segíteni a

¹⁰³ Olsson v. Svédország, 1988. március 24-án kelt ítélet, Series A no. 130, p. 32, § 68.

gyermek visszajuttatását ahhoz a szülőhöz, akit a felügyeleti jog megillet. A gyermeket azonban nem mindenáron kell visszajuttatni, ha ez a 8. Cikk szerinti jogait sértené, a visszajuttatástól el kell tekinteni.¹⁰⁴

Mindezek után a felügyeleti jog ki nem kényszerítésével kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy magyar hatóságok megtették a tőlük elvárható lépéseket. A bíróságok kiadták a megfelelő utasításokat, rendőri segítséget nyújtottak a panaszosnak, több esetben megbírságotlák az anyját, stb. A bíróság rámutatott arra, hogy a gyerek ellenállt annak, hogy visszavigyék az apjához. A hatóságok tehát megfelelően éltek a számukra biztosított mérlegelési joggal és nem sértették meg az Egyezmény 8. Cikkét.

A felügyeleti jog anyának történő átadásával kapcsolatosan a Bíróság megállapította, hogy bár ez kétségtelenül beavatkozás volt a panaszos 8. Cikk szerinti jogaiba, nem tekinthető aránytalannak és ezért egyezményesértőnek. A beavatkozás – azaz a felügyeleti jog átadás – ugyanis szükséges volt, mert a gyerek ekkora már egyértelműen az anyjával kívánt élni.

A bíróság döntése, amely a bizonyítékok széles körén, így szakértői véleményeken nyugodott, olyannak tekinthető, mint amely belül maradt az állam részére az ilyen ügyekben biztosított mérlegelési zónán – még akkor is, ha esetlegesen az anya negatívan befolyásolta a gyereket a panaszossal szemben. A panaszt összességében tehát nyilvánvalóan megalapozatlannak találta a Bíróság.

Mint látható, ebben a kényes, az emberi érzelmeket és magánéletet leginkább érintő ügyben a Bíróság nem kívánta felülvizsgálni a magyar hatóságok joggyakorlatát. A strasbourgi visszafogottság érthető, hiszen az ilyen ügyekben az akta papírjai adott esetben nem mindent mutatnak meg a valós viszonyokból, és a konkrét szituációt jobban ismerő hazai hatóságok a megfelelő intézkedés kiválasztására sokkal kedvezőbb helyzetben vannak. Ebből következően azonban valószínűsíthetően a családjogi vitákat nem

¹⁰⁴ Ignaccolo-Zenide v. Románia, (31679/96), § 94, ECHR 2000-I.

érdeemes Strasbourgba hozni, mert ezek panaszok nem sok sikerrel kecsegtetnek.

Összefoglalás

Weller Mónika és Teplán Attila 2000-ben arra a záró következtetésre jutott, hogy a Magyarországgal szembeni minimális elmarasztalási szám arról is tanúskodik, hogy a magyar jogrendszer „strasbourgi” szempontból alapján véve rendben van.¹⁰⁵

Vajon bő négy év elteltével változtatnunk kell ezen az állásponton? Véleményem szerint elegendő a kép árnyalása.

A Strasbourgba érkezett ügyek száma folyamatosan emelkedik, ami azt mutatja, hogy a magyar jogi kultúrába fokozatosan kezd beépülni a Bíróság előtti jogérvényesítés lehetősége. Érdekes ugyanakkor összehasonlítani a magyar ügyszámot más közép-kelet európai államokéval. A közel azonos lélekszámú Csehország ellen majdnem háromszor annyi panasz érkezett, mint Magyarországgal szemben. Az öt és fél milliós lakosú Szlovákia ellen nagyságrendileg azonos számú panaszt nyújtottak be, mint Magyarországgal szemben, és a négy és fél milliós Horvátország ellen is több panaszos nyújt be beadványt, mint amennyi a magyar ügyek száma.¹⁰⁶ Természetesen nehéz meghatározni, hogy mi a lakosságszámhoz mért „normális” ügyszám, de az összehasonlításból látható, hogy a hasonló országok arányosan több panasszal szembesülnek, ami újabb bizonyítékát adja annak, hogy van még tennivaló a strasbourgi eljárás jogi köztudatba történő jobb beépítése terén.

Az előzőekkel szorosan összefügg, hogy sajnálatosan magas maradt az elfogadhatatlan kérelmek száma, ami rámutat arra, hogy a strasbourgi esetjogot a jogkereső közönség – és a gyakorló jogászok (köztük a bírák) sem¹⁰⁷ –

¹⁰⁵ Weller: 2000, 121. old.

¹⁰⁶ Az adatok megtalálhatók a [http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/2004SURVEY\(COURT\).pdf](http://www.echr.coe.int/Eng/EDocs/2004SURVEY(COURT).pdf) honlapon.

¹⁰⁷ A magyar bírák emberi jogi felkészültségét kritikusan értékeli pl. Weller Mónika (Fundamentum, 2005/I. szám, 59-61. old.) vagy Farkas Lilla (Fundamentum, 2005/I. szám, 61-69. old.).

ismerik megfelelően, dacára annak, hogy mind a Bíróság, mind az Igazságügyi Minisztérium honlapján az esetjog hozzáférhető, valamint magyar nyelvű kézikönyvek is rendelkezésre állnak.¹⁰⁸

Az ügyek továbbra is heterogének, ugyanakkor – kétes dicsőség – kialakult egy tipikus magyar ügýtípus, a perelhúzóadás, melynek kapcsán számos esetben elmarasztalták Magyarországot. A Magyarország szempontjából elmarasztaló döntések olyan magas számot értek el, hogy arra már mind jogalkotási, mind logisztikai-intézményszervezési válaszokat kell(ene) adnia a magyar államnak.

A panaszosok, mint látható volt, sikerre vittek néhány „nagy” ügyet is, bár elég érdekes, hogy ezek eddig főként a büntetőeljárás, illetve a rendőrség működésével kapcsolatos esetek voltak, míg a klasszikus alapjogi esetek – pl. véleménynyilvánítás szabadsága, gyülekezési jog, választójog – elkerülték Strasbourgot annak ellenére, hogy a magyar jogvédő szervek előtt számos, olykor nagy média-visszhangot kiváltó eljárás indult és indul ilyen ügyekben.

Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor arról, hogy az Egyezmény immáron több mint ötven éves. Megszületésének dátuma folytán viszont hiányoznak belőle olyan – főleg harmadik generációs, szociális jogokat védő – alapjogok, melyekre talán gyakrabban hivatkoznának a magyar a panaszosok.

Érdekes helyzet fog előállni akkor, ha Magyarország is megerősíti az Egyezmény 12. kiegészítő jegyzőkönyvét,¹⁰⁹ mely az általános diszkrimináció-tilalmat rögzíti.¹¹⁰

Talán nem teljesen indokolatlan a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatát megvizsgálni abból a szempontból, hogy milyen változásokat eredményezhet ez a jegyzőkönyv a Bíróság eljárásban. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában kiemelt helyet foglal el a diszkrimináció-tilalom kérdésköre, és az ilyen ügyek többségben vannak az Alkotmány más szakaszaira alapított

¹⁰⁸ A kézikönyvek közül feltétlenül meg kell említeni dr. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve (Strasbourg Bt, Budapest, 2005.) című művét, mely 2004. december 31-ig dolgozza fel a Bíróság esetjogát.

¹⁰⁹ A jegyzőkönyv 2005. április 1-jén hatályba lépett az azt megerősítő 11 tagállamtekintetében.

beadványokhoz képest, az „esélyegyenlőség” és diszkrimináció-tilalom” kifejezések a legtöbbet használt alkotmányjogi fogalmak a nem jogász jogkereső körében, ezért prognosztizálható a strasbourgi panaszok számának növekedése.

Nagyon érdekes lesz annak megvizsgálása, hogy a magyarországi jogorvoslati rendszer mennyiben állja majd ki a strasbourgi erőpróbát.

A Magyar Országgyűlés elfogadta az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényt (a továbbiakban: Esélyegyenlőségítv.). Ez a jogszabály rendelkezik egy hatóság (a továbbiakban: Hatóság) felállításáról is, melynek fő feladata az egyenlő bánásmód követelménye érvényesülésének ellenőrzése.¹¹¹

A Hatóság széles jogosítványokkal rendelkezik az esélyegyenlőség követelményét sértő helyzetek felszámolására, így többek között elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, bírságot szabhat ki (melynek összege hatmillió forintig terjedhet).¹¹² A Hatóság közigazgatási döntése ellen bírói felülvizsgálatnak van helye.¹¹³

Ami strasbourgi szempontból érdekes, az az, hogy a hatóság eljárása érdemi jogorvoslatnak tekinthető-e, azaz ki kell-e meríteni a Bírósághoz fordulás előtt. Álláspontom szerint az Esélyegyenlőségítv.-ben meghatározott körben a Hatóság eljárása alkalmas lehet az esélyegyenlőség követelményének megsértéséből adódó jogsérelmek orvoslására. A kérdés megítélését ugyanakkor nehezíti, hogy a Hatóság nagyon rövid ideje működik, ezért még nem áll rendelkezésre esetjog, illetve a Hatóság határozataihoz kapcsolódó bírósági döntés, továbbá jelenleg még azt sem tudjuk, hogy a Bíróság milyen tartalmat fog tulajdonítani a diszkrimináció-tilalomnak.

A strasbourgi sikerhez ezért megfontolandó, hogy akár a Hatóság határozatának bevétele előtt forduljon a Bírósághoz a panaszos. A legrosszabb,

¹¹⁰ Az Egyezmény 14. Cikke más, az Egyezményben foglalt joggal összefüggésben megvalósuló diszkriminációt tiltja.

¹¹¹ Esélyegyenlőségítv. 13. §.

¹¹² Esélyegyenlőségítv. 16. § (1) bekezdés.

¹¹³ Esélyegyenlőségítv. 17. § (3) bekezdés.

ami történhet, hogy a Bíróság – érdemi jogorvoslati fórumnak minősítve a Hatóság eljárását – az érdemi jogorvoslatok ki nem merítése miatt formai okból elutasítja a beadványt. Ez a hiba orvosolható, az összes érdemi jogorvoslat kimerítése után a beadványt minden további nélkül újra be lehet nyújtani.

Amennyiben viszont a panaszos bevárja Hatóság eljárásának és esetlegesen a Hatóság határozatának bírósági felülvizsgálatának eredményét, azt kockáztatja, hogy – amennyiben a Hatóság eljárása Strasbourgban végül nem-hatékonynak minősül – a beadványát a hat hónapos szabály megsértése miatt utasítják el. Ez az eljárási hiba viszont – ellentétben az érdemi jogorvoslatok ki nem merítésével – nem orvosolható. A strasbourgi joggyakorlat kikristályosodásáig helyesebb óvatosan eljárni, és inkább a kétszeri postaköltséget kockáztatni, mint a formai okból történő végeleges elutasítást.

Összességében továbbra is elmondható, hogy a magyar jogrend az egyfajta európai minimumkövetelményt megtestesítő strasbourgi kritériumrendszernek megfelel. Az elmarasztaló döntések lassan növekvő száma és az, hogy „komoly” ügyekben is sor került az egyezményértés megállapítására, intő jel kell, hogy legyen: van még tennivaló a magyar jogalkotás és jogalkalmazás számára, hogy az esetleges elmarasztalások számát minimalizálni lehessen.

Természetesen a jogrendszer tökéletesítésénél nem szabad megelégedni azzal, hogy az „összeurópai” emberi jogi minimumot többé-kevésbé teljesítettük, törekedjünk inkább az élmezőnybe kerülésre, illetőleg az ottmaradásra.

Melléklet

Magyar ügyek Strasbourghban 2000-2004 között

	Beérkezett panaszok	Nyilvántartásba vett panaszok	Elfogadhatatlannak nyilvánított panaszok	Elfogadhatóknak nyilvánított panaszok	Ítéletek
2000	358	162	67	1	1

2001	374	173	86	3	3
2002 ¹¹⁴	317	307	198	10	3
2003	499	330	293	15	16
2004	519	397	337	15	20
Összesen:	2067	1369	981	44	43

Irodalomjegyzék

Weller Mónika – Teplán Attila: Magyar ügyek Strasbourgban. In: Acta Humana, 2000/41- 42. szám, 95-121. old.

Weller Mónika: (cím nélküli esszé) In: Fundamentum2005/I. szám, 59-61. old.

Farkas Lilla: (cím nélküli esszé) In: Fundamentum, 2005/I. szám, 61-69. old.

¹¹⁴ Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy 2002-től megváltozott az ügyek nyilvántartásába vételének rendje, így a benyújtott panaszok és a regisztrált kérelmek száma ettől az időponttól kezdve gyakorlatilag megegyezik.

Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Strasbourg Bt, Budapest, 2005.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1.old
Az elfogadhatatlanság	3.old
<i>A joghatóság kérdése</i>	<i>5. old</i>
<i>A hatékony jogorvoslat kimerítésének kötelezettsége</i>	<i>7. old</i>

<i>A hathónapos szabály</i>	<i>17.old</i>
Az eljárás elhúzódásával kapcsolatos ügyek	20. old
A tisztességes eljárás követelménye polgári ügyekben	27. old
Az élethez való jog	30. old
A kínzás és embertelen bánásmód tilalma	33. old
Az előzetes letartóztatás hosszával kapcsolatos ügyek	41. old
A bűncselekmény minősítésének megváltoztatása	47. old
Az Egyezmény 8. Cikke – gyermekelhelyezés	50. old
Összefoglalás	53. old
Melléklet	58. old
Irodalomjegyzék	59. old
Tartalomjegyzék	60. old